

**T.C.
TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI
Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği
Koordinasyon Dairesi Başkanlığı**

AB Uzmanlık Tezi

**AVRUPA BİRLİĞİ'NDE TARIM-ÇEVRE İLİŞKİSİ
VE
TÜRKİYE'NİN UYUMU**

**Kutay DİŞBUDAK
AB Uzman Yardımcısı**

**ANKARA
2008**

Her Hakkı Saklıdır

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
SİMGELER DİZİNİ	iv
ÇİZELGELER DİZİNİ	v
1. GİRİŞ.....	1
2. TARIM-ÇEVRE İLİŞKİSİ	4
2.1 Genel.....	4
2.2 Tarımın Çevresel Etkileri.....	4
2.2.1 Tarımın Su Kaynakları Üzerindeki Etkisi.....	5
2.2.1.1 Tarımsal Su Kullanımı.....	5
2.2.1.2 Gübre Kullanımı	9
2.2.1.3 Zirai İlaçlar (pestisitler).....	10
2.2.2 İklim Değişikliği Üzerindeki Etkisi.....	12
2.2.3 Tarım ve Toprak Kaynakları.....	15
2.2.4 Genetik Kaynaklar	17
2.2.5 Tarım ve Biyoçeşitlilik	17
2.3 Sürdürülebilir Tarım	18
3. AB TARIM-ÇEVRE BÜTÜNLEŞMESİNİN AŞAMALARI	20
3.1 Tek Avrupa Senedi.....	20
3.2 Rio Zirvesi.....	20
3.3 5. Çevre Eylem Programı	20
3.4 Amsterdam Anlaşması.....	22
3.5 Cardiff Entegrasyon Süreci.....	22
3.6 Komisyonun Ocak 1999 Tarihli “Sürdürülebilir Tarıma Doğru” Bildirisi.....	25
3.7 Göteborg Avrupa Konseyi.....	25
4. AB ORTAK TARIM POLİTİKASI VE ÇEVRE.....	27
4.1 AB Ortak Tarım Politikası.....	27
4.2 AB Ortak Tarım Politikasına Çevresel Korumanın Entegrasyonu – OTP Reformları.....	28
4.2.1 1992 Öncesi	29
4.2.2 1992 Reformları.....	30
4.2.3 1999 Reformu (Gündem 2000 OTP Reformunun bir parçası olarak).....	31
4.2.4 2003 Reformu.....	34
4.2.5 2004 Genişlemesi	36
4.2.6 2006 Reformları.....	37
5. OTP’DEKİ TARIM-ÇEVRESEL KORUMA ENTEGRASYON ARAÇLARI	38
5.1 Tarımsal-Çevre Önlemleri	38
5.1.1 Tarımsal-Çevre Tüzüğü (30 Haziran 1992 tarihli, 2078/92 (EEC) sayılı Konsey Tüzüğü).....	38
5.1.2 Tarımsal-Çevre Programları	38
5.2 Tarımsal-Çevre İndikatörleri (göstergeleri).....	39
5.3 Kırsal Kalkınma Tedbirleri.....	40
6. AB MEVZUATINDA TARIM-ÇEVRE.....	42
6.1 AB Çevre Politikası	42

6.2 Su Çerçeve Direktifi	42
6.2.1 SÇD'nin Hedefleri	43
6.2.2 Ortak Tarım Politikası ve SÇD.....	43
6.2.2.1 OTP ile SÇD Arasındaki İlişkiler	44
6.2.2.1.1 İdari Düzeydeki İlişkiler	44
6.2.2.1.2 Tarımsal Arazi Düzeyinde Etkileşimler	45
6.2.2.1.3 Uygulama Süreçlerinin İlişkilendirilmesi	47
6.2.2.2 SÇD'nin Desteklenmesinde ve Uygulanmasında Mevcut OTP'nin Politika Önlemleri.....	48
6.2.2.2.1 2004'e Kadarki Ortak Piyasa Düzenleri	48
6.2.2.2.2 2006'ya Kadarki Kırsal Kalkınma	49
6.2.2.2.3 Tarımsal İşletmelerde Yapılacak Yatırımlar	49
6.2.2.2.4 Tarımsal Çevre (agri-environment)	49
6.2.2.2.5 Ormancılık	50
6.2.2.2.6 Kırsal Kalkınma	50
6.2.2.2.7 İyi Tarım Uygulamaları ve Minimum Standartlar	51
6.2.2.3 OTP'nin, SÇD'nin Uygulanmasına Destek Olacak Diğer Politika Araçları ...	51
6.2.2.3.1 Birinci Sütun	51
6.2.2.3.2 İkinci Sütun.....	53
6.2.2.4 SÇD Altındaki Su Fiyatlaması ve OTP'deki Mali Teşvikler.....	54
6.2.2.5 Kontrol ve İzleme	54
6.3 Nitrat Direktifi.....	55
6.4 Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO'lar)	56
6.5 Diğer Mevzuat	57
7. TÜRKİYE'DE TARIM-ÇEVRE	58
7.1 Türkiye'de Tarımsal Politikalar	58
7.2 AB OTP'ye Uyum Çalışmaları.....	59
7.3 Türkiye'de Tarım-Çevre Politikaları	60
7.4 Tarımsal Üretimle İlişkili Temel Çevresel Konulara Yönelik Düzenlemeler.....	62
7.4.1 Su Yönetimi.....	62
7.4.2 Toprak Kaynakları – Arazi Kullanımı Yönetimi.....	64
7.4.3 Zirai İlaç Kullanımı	65
7.4.4 Genetik Kaynaklar/Biyçeşitlilik.....	65
7.5 Tarımda Çevresel Koruma Uygulamaları	66
7.5.1 ÇATAK Programı	66
7.5.2 İyi Tarım Uygulamaları.....	68
7.5.3 Organik Tarım.....	67
7.5.4 Diğer Uygulamalar	69
7.6 AB'ye Uyum Kapsamında Yer Alan Çalışmalar	69
7.6.1 AB OTP Kapsamındaki Çevresel Gereklilikler	69
7.6.2 AB Çevre Müktesabatına Uyum.....	70
7.6.2.1 Su Çerçeve Direktifi	70
7.6.2.2 AB Nitrat Direktifinin Uygulanması	72
8. SONUÇ	74
KAYNAKLAR.....	76
ÖZGEÇMİŞ	79

ÖZET

AB Uzmanlık Tezi

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE TARIM-ÇEVRE İLİŞKİSİ VE TÜRKİYE'NİN UYUMU

Kutay DİŞBUDAK

TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI

Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı

Her ekonomik faaliyet gibi, stratejik öneme sahip tarım da büyük oranda doğal kaynakların kullanımına dayanmaktadır. Ayrıca yapısı gereği, endüstrinin diğer kolları gibi çevre üzerinde noktasal değil yayılı kirlilik yaratıcı bir etkiye sahiptir. Tarımsal su kullanımı, gübre kullanımı, zirai mücadele ilaçları su kaynaklarını olumsuz etkileyebilmekte, ormanların tarım arazisine dönüştürülmesi, bitki ve hayvan yetiştiriciliği sera gazı emisyonlarına sebep olmakta, uygun olmayan tarımsal uygulamalar toprak kaynaklarını olumsuz etkilemekte, genetik kaynaklar ve biyoçeşitlilik üzerinde tahrip edici etkisi bulunabilmektedir.

Avrupa Birliğinin en önemli ortak politika alanlarından olan Ortak Tarım Politikasına (OTP) ise, sürdürülebilirliğin sektörlere entegrasyonu ilkesi doğrultusunda 1980'li yıllardan itibaren çevresel konular dahil edilmeye başlanmıştır. Etkin reformlar geçiren OTP'de önceleri gönüllülük esasına dayalı tarımsal çevre uygulamaları 2003 reformuyla birlikte tek ödeme sisteminin getirilmesi sonucunda zorunlu hale gelmiştir.

Bu çalışmada tarımın çevre üzerinde olabilecek olumsuz etkileri, AB OTP'de çevresel koruma önlemlerinin entegrasyonu ve bu önlemlere ilişkin araçlar üzerinde durulmakta, ayrıca mevcut AB çevre politikasında su kaynakları yönetiminin sınırlarını belirleyen Su Çerçeve Direktifi gibi araçlarla OTP arasındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Türkiye tarafında ise, tarım-çevre politikalarının çerçevesi, dayanak noktaları ve mevcut uygulamalara değinilmektedir.

2008, 79 sayfa

Anahtar Kelimeler: Tarımsal-çevre, Ortak Tarım Politikası, sürdürülebilirlik, Su Çerçeve Direktifi

ABSTRACT

EU Expertise Thesis

AGRICULTURE AND ENVIRONMENT INTERACTION IN EU AND TURKEY'S HARMONIZATION

Kutay DİŞBUDAK

TR

MINISTRY OF AGRICULTURE AND RURAL AFFAIRS

Department of External Affairs and EU Coordination

As every economical activity, agriculture, one of the strategic sector of all, is mainly based on utilization of natural sources. Moreover, because of specific structure, it is a dispersed source of pollution on environment unlike other point sources of industry. Agricultural water usage, applications of fertilizer and pesticides may negatively effect the water courses, deforestation, and crop and animal raising may result green house gas emissions, unsuitable agricultural practices may have detrimental impacts on soil, genetic resources and biodiversity.

Since 1980's, based on the integration of sustainability into sectors, environmental issues have been included into the Common Agricultural Policy (CAP) of European Union which is one of the significant common policies. Going through affective reforms, the agri-environmental practices has become compulsory through presentation of single payment with the 2003 reform.

In this study, possible negative impacts of agriculture are pointed out, integration of environmental protection measures to the EU's CAP and the means of these measures are highlighted. Also it will be tired to identify the interrelation between the tools like Water Framework Directive, forming the framework of water management in EU's environmental policy and CAP.

On the Turkey side, framework for agri-environmental policy, its basis and current practices are referred.

2008, 79 pages

Key Words: Agri-environment, Common Agricultural Policy, sustainability, Water Framework Directive

TEŞEKKÜR

Tez çalıőmamda, halen görev yaptığım Dış İlişkiler ve AB Koordinasyon Dairesi Baőkanlıđında görevli arkadaőlarım Sayın Aőıyan MERİÇ, Sayın Atike ALTEKİN, Sayın Beyhan GERGERLİ ve Sayın Őenol ACAR'a manevi desteklerinden dolayı Őukranlarımı sunarım. Ayrıca bilgi desteğini esirgemeyen TUGEM İyi Tarım Uygulamaları Őube Müdürü Mehmet HASDEMİR'e, Tarım ve evre İliőkileri Őube Müdürü İ. Halil DUMAN'a ve DSİ'de görevli arkadaőım Taner KİMENE'ye teşekkür ederim.

Tez çalıőmam boyunca hiçbir zaman beni desteklemekten vazgeçemeyen başta kardeőim Boray DIŐBUDAK olmakzere, annem Türkan DIŐBUDAK ve babam Yavuz DIŐBUDAK'a, en derin duygularım ile teőekkürü bir borç bilerim.

Kutay DIŐBUDAK
Ankara, Eylül 2008

SİMGELER DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ARIP	Tarımda Reform Uygulama Projesi
ÇATAK	Çevre Amaçlı Tarımsal Alanların Korunması
DSİ	Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EAGGF	Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu
FEOGA	Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GDO	Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar
GEF	Küresel Çevre Fonu
İTU	İyi Tarım Uygulamaları
KOB	Katılım Ortaklığı Belgesi
OTP	Ortak Tarım Politikası
SKKY	Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği
SÇD	Su Çerçeve Direktifi
UÇES	AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi
UÇEP	Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 3.1	5.Çevre Eylem Programı Tarım-Çevre Hedefleri.....	20
Çizelge 4.1	Çapraz-uyum - ilgili çevre mevzuatı.....	36
Çizelge 4.2	İyi tarımsal ve çevresel durum.....	37
Çizelge 6.1	OTP ve SÇD takvimleri.....	47

1. GİRİŞ

Tüm ekonomik faaliyetler gibi tarım da, mevcut doğal kaynaklara ve bu kaynakların kullanımına dayandığından çevre üzerinde baskı yaratmaktadır. Teknolojik gelişmeler, kar maksimizasyonu ve maliyetlerin en aza indirilmesi gibi ticari kaygılar, tarımsal faaliyetlerde büyük yoğunlaşmalara neden olmuştur. Her ne kadar Avrupa Birliği (AB) ülkeleri arasında çevresel değerler ve tarımsal arazi kullanımı arasında fark da olsa, tarımın doğal çevre üzerindeki etkisi ve tarımsal faaliyetlerle doğal çevre arasındaki etkileşimin önemi aşikar durumdadır.

Tarımsal faaliyetlerle oluşan yarı-doğal yaşam alanları, bunların devamı, birçok vahşi hayvan türünün bu alanlara dayanarak hayatta kalmaları uygun olmayan tarımsal faaliyetler ve arazi kullanımı sonucunda zarar görebilir. Ayrıca toprak, su ve hava kirliliği, yaşam alanlarının bölünmesi ve vahşi yaşam bileşenlerinin kayıpları gibi sorunlar ortaya çıkabilir.

Tarım ve çevre arasında dengeli bir ilişkinin varlığı “sürdürülebilir tarım” kavramıyla açıklanmaktadır. Sürdürülebilir tarım, doğal kaynakların, gelecekte de yarar sağlayacak şekilde yönetilmesini de zorunlu kılmaktadır. Arazinin ve doğal kaynakların yarar sağlayacak bir biçimde kullanımı ve çevrenin korunması denge halinde olmalıdır.

AB politikalarında 1980’lerle başlayan sürdürülebilir kalkınma kavramı çerçevesinde, çevresel konuların tarımın da dahil olduğu diğer politika alanlarına entegre edilmesi çalışmaları, 1990’larla birlikte daha da belirginleşmeye başlamış ve nitekim 1992 Ortak Tarım Politikası (OTP) reformuyla birlikte, ilk kez AB tarım politikaları içinde daha da somut olarak yer almıştır. Bundan sonraki 1999 ve 2003 reformlarıyla birlikte ise, tarımın desteklenme biçiminin de şart koşmasıyla çevresel koruma önlemlerine

uyulması çiftçiler için zorunlu hale getirilmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken bir husus, tarım politikalarıyla çevresel konuları (çevre koruma önlemlerinin) bütünleştirme çabalarının dayanağının, salt sürdürülebilir bir tarım hedefi olmadığıdır. Bunda, özellikle 1980'lerdeki AB içi tarımdaki üretim fazlasının aşağıya çekilmesi, Dünya Ticaret Örgütü tarım görüşmelerinde AB'nin elini özellikle dünya pazarından pay kapma yarışı içine girilen ABD'ye karşı güçlendirmek için üretime bağlı desteklerin azaltılıp daha serbest bir tarım piyasası oluşturma ve tarıma 1960'lardan beri ayrılan, çoğu zaman topluluğun ortak bütçesinin yarısından fazlasını oluşturan bütçeyi azaltma gayreti de ön sıralarda yer almaktadır.

Ülkemiz tarımının farklı yapısı, diğer fiziksel, ekonomik ve sosyo-kültürel özelliklerle birlikte tarım-çevre etkileşimi ve özellikle tarımsal üretimin çevresel olumsuz etkileri pek çok AB ülkesinden farklı bir durumdadır. Bugüne kadar ağır olarak hissedilmeyen bu etkiler son yıllardaki özellikle ortaya çıkan su kıtlığı ve su kaynaklarındaki kirlilik ile kendini belli etmeye başlamıştır. Son yıllardaki yoğun tarım faaliyetleri, hem çevre kirliliği riski taşımakta hem de uygun olmayan doğal kaynak kullanımıyla çevre ve sosyal yaşam üzerindeki baskıları arttırmaktadır. Uzun yıllardır AB'ye tam üyelik hedefinde olan Türkiye'nin AB'ye uyumu ise özellikle tarım sektörü için hayati öneme sahiptir. Henüz müktesabat uyumunun gerçekleştirilmeye çalışıldığı bu süreçte, AB'de bulunan tarımsal-çevre uygulamalarına geçilmemiş olmakla birlikte bu çerçevede bazı adımlar atılmış bulunmaktadır.

Bu çalışma, AB OTP kapsamındaki ve Türkiye'deki tarımsal çevre politikaları ve uygulamalarını ile Türkiye'nin AB'ye üyelik bağlamında tarımsal çevre politika ve uygulamalarındaki uyumunu ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Bu çerçevede, çalışmada ilk olarak tarım-çevre ilişkilerine, tarımsal faaliyetlerden kaynaklanan çevresel etkilere yer verilecektir. Daha sonra çevresel konuların AB

OTP'ye girmesi ve OTP ile bütünleştirme çabaları ile tarımsal faaliyetlerden kaynaklanan çevresel etkilerin azaltılmasına yönelik OTP'deki araçlar açıklanmaya çalışılacaktır. Bu bölümde hem OTP içindeki çevresel koruma politika ve uygulamaları hem de AB evre politikasında tarım sektörünü de yakından ilgilendiren Su ereve Direktifi gibi araçlara değinilecektir. Ardından Türkiye'nin, önemli bir dayanağı AB'ye uyum planı kapsamında oluşturulan mevcut ve planlanan tarım ve evre politikaları çerçevesinde tarım sektöründeki çevresel koruma politikaları ve uygulamaları üzerinde durulacaktır. Aynı bölümde Türkiye'nin tarımsal evre politikalarının AB'ye uyumu değerlendirilmeye çalışılacaktır.

2. TARIM-ÇEVRE İLİŞKİSİ

2.1. Genel

Yüzyıllardır yapılan tarımsal faaliyetler dünyanın büyük bir çoğunluğu için temel hayat biçimi durumundadır. Yıllar içinde, tarımsal işlemler kademeli olarak gelişmiş ve daha etkin duruma gelmiştir. Bununla birlikte, yeni araştırma ve teknolojik gelişmelerle birlikte, tarımın çevre üzerindeki olumsuz etkileri ortaya çıkarılmaya başlanmıştır.

Tarım, doğal kaynaklar ve çevre ile karmaşık bir ilişki içinde bulunmaktadır ve belli çevresel etkilerin tarımdan kaynaklı olduğunu söylemek zordur ve bu tam olarak anlaşılammıştır. Tarım, arazinin ve su kaynaklarının başlıca kullanıcısı durumundadır ve bu kaynakların miktarının ve kalitesinin devamı sürdürülebilirliği açısından gereklidir. Tarım, atık ve kirlilik yaratmaktadır ve aynı zamanda doğal kaynakları korumakta ve döngüsüne katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, vahşi yaşam için kırsal çevreyi ve yaşam alanlarını değiştirmektedir. Çevresel etkilerin birçoğu sektörün kendi içinde kalmaktadır, fakat tarım arazisi dışındaki etkileri de önemlidir. Bazılarının ulusal ve uluslar arası önemde olmasına karşın, etkiler genellikle yerel ve bölgesel ölçekte yoğunlaşmaktadır.

Kaynak kullanımının sürekliliğini sağlamak üzere yararlı çevresel etkilerini geliştirip, zararlı etkilerini azaltma yoluyla, tarımın çevresel performansının artırılması gerekliliğine yönelik genel bir kabul bulunmaktadır.

2.2. Tarımın Çevresel Etkileri

2.2.1 Tarımın Su Kaynakları Üzerindeki Etkisi

Tarımsal uygulamaların su kaynakları üzerindeki etkisi, sulama için, su kaynaklarından alınan suyun, su kaynağının yapısına bağlı olarak, su kaynağı üzerindeki olumsuz etkisi ve tarımsal üretimde kullanılan gübreler ve pestisitlerin su kaynaklarına karışması sonucu su kaynaklarında oluşan kirlilik olarak sıralanabilir.

2.2.1.1 Tarımsal Su Kullanımı

Sulama, kurak ve yarı-kurak bölgelerde tarımsal üretimi artırma ve güvence altına almada temel ve vazgeçilmez bir faktördür. Sulama ve drenaj projeleri gerek tarımsal anlamda gerekse insan yaşamında çok önemli etkilere sahiptir. Söz konusu projelerin olumlu etkilerinin yanında, olumsuz çevresel etkileri de bulunmaktadır (Özkay vd. 2008)

Yoğun tarım faaliyetlerine yönelik yapılan sulama, sürdürülebilir olmayan su kullanımına neden olabilmektedir. Arazi drenajı, yeraltı su seviyesinin düşmesine ve aynı zamanda birçok türün yaşam alanı olan sulak alanların tahribatına yol açabilmektedir. Ayrıca, pestisitler, gübre kullanımından kaynaklı nitratlar yeraltı sularına sızabilmekte, yine gübre kullanımından kaynaklı azot ve fosfor yüzey akışına karışabilmektedir. Sulama ve drenaj yeraltı su seviyelerini etkileyebilmekte ve toprakta tuzlanmaya neden olabilmektedir. Erozyon kaynaklı rüsubatın su kaynakları ve sulak alan ekosistemleri üzerinde olumsuz etkileri görülebilmektedir.

Sulamada kullanılan su miktarı iklim, ürün çeşidi, toprak özellikleri, su kalitesi, toprak işleme uygulamaları ve sulama metotlarına göre değişmektedir. Sulama ile ürün

verimliliği arttırılmakta ve kurak dönemlerdeki riskler azaltılarak daha karlı ürün yetiştirmeye olanak sağlanmaktadır.

Bununla birlikte, yanlış sulama uygulamaları sonucunda ciddi boyutlara ulaşabilen çevresel sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bunların önemlileri:

- Besin maddeleri ve zirai mücadele ilaçları kaynaklı su kirliliği,
- Yeraltı su kaynaklarından aşırı su çekimi,
- Yaşam alanlarına ve canlılara verilen hasar,
- Yoğun sulu tarım biçimlerinin yüksek değerdeki yarı doğal ekosistemlerinin yerini alması,
- Bazı geleneksel sulama metotlarının yerel ölçekte biyoçeşitliliğe katkıda bulunması ve peyzaj değerleri yaratması,
- Eğimli arazilerde toprağın işlenmesiyle birlikte erozyondaki artış,
- Tuzluluk, yüzey ve yeraltı sularının minerallerle kirliliği,
- Sulama projeleriyle ilgili olarak, büyük ölçekteki su transferlerinin olumlu ve olumsuz etkileri.

Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde, sulamadan kaynaklı yukarıda sayılan çevresel etkilerin en önemlileri ise şöyle sıralanabilir (Anonymous 2000)

- Yoğun olarak sulu tarımın yapıldığı bölgelerde (İspanya, Portekiz'den Yunanistan'a kadar olan Akdeniz kıyı şeridi, Hollanda'nın da dahil olduğu Kuzey Avrupa'daki bazı bölgeler) yeraltı sularının aşırı kullanımı, tuzluluk ve besin maddeleri ve zirai mücadele ilaçları kaynaklı aşırı kirlilik.
- Yoğun sulu tarım faaliyetlerine ve yamaçlardaki geleneksel teras tarımının terk edilmesine bağlı toprak erozyonu. Erozyon, İspanya, Portekiz ve Yunanistan'ın yer aldığı bazı güney ülkelerinde önemli bir sorun oluşturmaktadır.
- Sulu tarımın yayılmasıyla sulak alanların kuruması ve değeri yüksek habitatların yok olması. Bu, kuzeydeki ve güneydeki birçok Üye Ülkede geçmişten beri önemli bir sorun olmaya devam etmektedir.

- Bu etkiler değerlendirilirken, açık bir kuzey-güney ayrımı olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Etkilerin bazıları güney Üye Ülkelerde yaygınken kuzeyde bu etkiler görülmeyebilmektedir (örneğin tuzluluk problemi). Bazı etkiler ise güneyde kuzeydekinden çok daha ağır olarak görülmektedir (örneğin besin kirliliği, erozyon, habitat kayıpları ve bozulmaları).

Avrupa su kaynaklarının önemli bir bölümünü tarımda kullanılan sular oluşturmaktadır (% 30) (Anonymous 2000). Sulamanın ölçeği ve önemi kuzey Üye Ülkelerinde ihmal edilebilecek bir düzeyde bulunmasına karşın, güneydeki Üye Ülkelerde bunun önemi ve ölçeği son derece büyüktür. Güneydeki birçok ülkede sulamadan kaynaklı su kullanımı toplam su tüketiminin % 60'ını oluştururken, bu oran kuzey ülkelerinde 0 ile % 30 arasında değişmektedir.

AB içerisinde sulama yapılan başlıca ürünler meyve, sebze ve Ortak Tarım Politikası (OTP) altında fazla bir piyasa desteği olmayan yüksek değerli ürünlerdir. Patates, kuzey Avrupa'da, sulanan başlıca üründür. Bununla birlikte, OTP altında desteklenen ürünlerden özellikle Yunanistan, İspanya, Fransa, Avusturya ve İtalya gibi ülkelerde mısır, pirinç, tütün ve zeytininin sulaması önemli bir seviyededir.

2000 yılında Komisyon, "Su kaynaklarının sürdürülebilirliğine yönelik fiyatlandırma politikaları" (COM (2000) 477 final) adında bir bildiriye kabul etmiştir. Bildiri, su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımını destekleyen su politikalarının temel ilkelerini ortaya koymaktadır. Bildiride, su ile ilgili politikalarda, suyun tedariki ve kullanımına ilişkin tüm farklı türdeki maliyetin yansıtılması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Bu ilke, Su Çerçeve Direktifine de girmiştir. Buna göre, Üye Ülkeler, en geç 2010'a kadar, fiyatlandırma politikalarının kullanıcıların su kaynaklarını etkin bir biçimde kullanmalarını ve çeşitli ekonomik sektörlerin su hizmetleri maliyetlerinin karşılanmasına katılımını sağlamak zorundadır.

Kırsal kalkınma önlemleri altında, OTP, sulama altyapılarının iyileştirilmesine yönelik yatırımlarda destek vermekte ve çiftçilere, suyun daha az miktarlarda kullanımını sağlayan, örneğin damla sulama gibi gelişmiş sulama teknikleri kullanımına geçişlerine olanak vermektedir. Tarımsal-çevre (agri-environment) programları sulama suyu miktarlarının düşürülmesi ve gelişmiş sulama tekniklerinin kullanılmasına yönelik taahhütleri kapsamaktadır.

2003 reformuyla birlikte, yeraltı suları direktifinden (80/68/EEC sayılı yeraltı sularının tehlikeli maddelerle kirletilmesinin önlenmesi hakkındaki Konsey Direktifi) kaynaklanan gereklilikler zorunlu çapraz uyum içine dahil edilmiştir.

Türkiye’de ise yıllık ortalama toplam 112 milyar m³’lük kullanılabilir su potansiyelinin %16’sının içme ve kullanmada, %12’sinin sanayide ve %72’sinin ise tarımsal sulamada tüketildiği görülmektedir. (Çakmak vd. 2006)

Sulama yönetiminde karşılaşılan sorunlar aşırı su kullanımı, sulama şebekelerinin eski olması, su kirliliği, su iletim ve dağıtımının açık sistemlerle yapılması, organizasyon ve yönetim sorunları olarak sıralanabilmektedir (Çakmak vd. 2006).

Ülkemizde tarımsal su kullanımının olumsuz çevresel etkilerinin başında aşırı su kullanımına bağlı su kaynaklarına verilen zarar gelmektedir. Şebekelerde su kayıplarının çok yüksek olması gibi altyapı sorunları, sulama tesislerinin işletiminden kaynaklı sorunlar ve tarla içi su kayıplarının fazlalığı dolayısıyla Türkiye’de sulama için aşırı su kullanılmaktadır. Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ) ve devredilen sulama şebekelerinde bitki su ihtiyacının yaklaşık iki ya da üç katı su verilmektedir (Çakmak vd. 2006). Bu durum kıt olan su kaynaklarının israfına, hatta yok olmasına neden olmaktadır. Yağış miktarlarındaki azalmayla birlikte, özellikle Göller Bölgesi, Konya

Kapalı havzası ve Batı Anadolu'da bulunan yerüstü ve yeraltı sularının son yıllarda yenilenme kapasiteleri fazlasıyla aşılmakta, su kaynaklarının aşırı eksilmesine veya tamamen yok olması sonucunu getirmektedir.

Ülkemizde aşırı sulama ve yetersiz drenaja bağlı gerçekleşen tarım topraklarındaki tuzlanma da önemli bir sorun oluşturmaktadır. Özellikle GAP kapsamında sulamaya açılan Harran Ovasında son yıllarda çok büyük sorun oluşturmaktadır.

Aşırı sulamanın bir diğer sonucu da dağıtım ve drenaj şebekelerinin daha büyük kapasiteli olarak inşasına, dolayısıyla kaynak kullanımının artmasına, sistemde pompaj varsa ilave enerji kullanım ihtiyacının ortaya çıkmasıdır.

2.2.1.2 Gübre Kullanımı

Gübre kullanımının yüzey suları üzerindeki olumsuz etkileri en çok azotlu ve kısmen de fosforlu gübrelerin dengesiz bir şekilde kullanımından kaynaklanmaktadır. Gübre kullanımı ile sulara karışan veya bitki bünyesinde birikebilen nitrat, kirliliğe neden olan başlıca maddelerdendir. İçme suları nitrat azotu sınır değeri yoğun gübre kullanımının olduğu yerlere yakın su kaynaklarında ve yüksek infiltrasyon kapasitesine sahip topraklarda oluşan yüksek azot kayıpları ile aşılabilir. Bu nedenle pek çok Avrupa ülkesinde yeraltı suları koruma bölgelerinde azotlu gübreleme kısıtlanmaktadır (Taşkaya 2004).

Azot içeriği yüksek gübre kullanımının sonucu bitki dokularında önemli oranda nitrat ve nitrat birikimi görülmektedir. Bu azot formlarının bitkide birikimi, bu bitkilerle beslenen insan ve hayvanlarda önemli sağlık sorunlarına yol açabilmektedir.

Gereğinden fazla gübre kullanımının su kaynaklarına etkisi şu şekilde özetlenebilir:

- Yüksek düzeyde azotlu gübre kullanımı sonucu topraktan yıkanmalarla, yüzey ve yeraltı sularındaki nitrat miktarında artış,
- Fosforlu gübrelerin yüzey akışlarıyla taşınması sonucu, yüzey ve yeraltı sularındaki fosfat miktarında yükselme,
- Başlıca nedeni azot ve fosfor miktarının artmasıyla, bitki büyümesindeki aşırı artış olan sucul ekosistemlerin ötröfikasyonu.

AB mevzuatında suların tarımdan kaynaklı nitrat kirliliğine karşı korunmasıyla ilgili, 1991 yılında yürürlüğe girmiş kapsamlı bir direktif bulunmaktadır.

Ülkemizde ise AB'nin 1991 tarihli Suların Tarımdan Kaynaklı Nitrat Kirliliğine Karşı Korunması Hakkındaki Direktifiyle uyumlu olarak Tarımsal Kaynaklı Nitrat Kirliliğine Karşı Suların Korunması Yönetmeliği hazırlanmış ve 2004 yılında yürürlüğe girmiştir.

2.2.1.3 Zirai İlaçlar (pestisitler)

“Pestisit” terimi, zararlıları öldürmek veya kontrol altında tutmak için kullanılan kimyasallar için kullanılmaktadır. Tarımda, kullanılan bu kimyasallar; herbisit (istenmeyen bitki mücadele ilaçları), insektisit (böcek mücadele ilaçları), fungusit (mantar mücadele ilaçları), nematosit (nematodlarla-solucan, kurt vs.- mücadele ilaçları) ve rodentisitlerdir (fare vs. mücadele ilaçları) (Anonymous 1996).

Pestisit kullanımı 1950'lerle birlikte başlamıştır. Yoğun olarak monokültür tarımı yapılan bölgelerde, zararlılarla mücadelede standart metot olmuştur. Bununla birlikte kullanımları bazı riskleri de beraberinde getirmiştir. Pestisitlerin, uygun kullanılmama durumlarında sağlık ve çevre üzerinde zararlı etkileri bulunmaktadır. Bunlardan bazıları

ciddi boyutlarda olup, günümüzde bazı ekosistemlerin uzun vadede devamını, avcı-av ilişkisini bozarak ve biyoçeşitliliğe zarar vererek tehdit eder durumdadır.

Farklı kategorideki pestisitlerin organizmalar üzerinde farklı etkileri bulunmaktadır. Karasal etkileri bulunmasına karşın, çevresel etkilerinin oluşmasındaki başlıca yol pestisit yıkanmasıyla kirlenen su kaynaklarıdır. Pestisitler organizmaların yağ dokularına geçebilmekte ve besin zincirinde alttan yukarıya doğru artarak birikmektedirler.

İnsan ve hayvan sağlığı doğrudan temasla (örneğin pestisit üreten işçiler, bunları kullanan çiftçiler vb.) olumsuz olarak etkilenebilmektedir.

Hollanda Halk Sağlığı ve Çevre Koruma Ulusal Enstitüsü 1992 yılında yaptığı çalışmada, Avrupa ülkelerinin tamamında yeraltı sularının pestisit kaynaklı kirlenmeyle karşı karşıya olduğu sonucuna varmıştır. Tüm tarımsal arazinin % 65'inde, pestisit konsantrasyonlarında AB standartlarının üzerine çıkılacağı hesaplanmış, % 25'inde ise sınır değerlerin 10 katı olan değerlere ulaşılacağı belirtilmiştir (Anonymous 1996).

Bitki koruma ürünlerinin piyasaya sunulması, biyosit ürünlerin piyasaya sunulması, gıdalarda izin verilen en fazla kalıntı miktarı hakkında AB mevzuatı bulunmaktadır. AB mevzuatı aynı zamanda su kalitesini pestisitlerin neden olduğu kirlilikten korumayı hedeflemektedir. Su Çerçeve Direktifi, yüzey sularının korunmasına yönelik olarak tehlikeli maddelerin deşarjını azaltmayı veya ortadan kaldırmayı zorunlu kılmaktadır. Öncelikli 33 madde içinden 13'ünü pestisitler oluşturmaktadır.

Tarımsal çevre önlemleri, gerçek pestisit kullanım miktarlarının kayıtlarının tutulması, toprak, su, hava ve biyoçeşitliliğin korunmasına yönelik olarak pestisit kullanımının azaltılması, entegre pestisit yönetim tekniklerini ve organik tarıma dönüş taahhütlerini desteklemektedir. AB altıncı çevre eylem programı ise çiftçilerin pestisit kullanım biçimlerini değiştirmelerinin desteklenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Türkiye’de pestisit tüketimi, 1979’a göre 2002 yılında %45,29’luk bir artış göstermiştir. Bu artışa karşın ülkemizde pestisit tüketimi gelişmiş ülkelere göre oldukça düşüktür. Ancak, entansif tarım yapılan Akdeniz, Ege gibi bölgelerin tüketimi Türkiye ortalamasının çok üzerindedir. Türkiye’de genel olarak az pestisit tüketilmesine karşın, en yoğun tüketilen pestisitler çevre ve sağlık açısından önemli riskler taşımaktadır (Delen vd. 2005).

Adana bölgesinde yapılan bir çalışmada çiftçilerin %13’ünde tarımsal ilaç kullanımına bağlı hastalık belirtileri raporlanmıştır. Entegre pestisit yönetimi uygulamalarının çiftçiler tarafından ne ölçüde kullanıldığına dair yeterli bilgi mevcut değildir. Su yataklarında tarımsal ilaçlar düzenli izlenmemektedir ancak bazı çalışmalar nehirler, göller, sulama kanalları ve hatta bazı sebze seralarında ilaç kullanıldığını göstermektedir. Su ekosistemleri üzerinde etkileri hakkında endişe duyulan ancak insan sağlığı açısından toksik seviyesi düşük olan 1980’lerden beri yasaklı bazı tarımsal ilaçlar (örn; DDT, aldrin, dieldrin, ve diğer organoklorik pestisitler) bile saptanmıştır (Anonim 2008).

2.2.2 İklim Değişikliği Üzerindeki Etkisi

1920’li yıllardan önce, tarım çevre yapılan karbondioksit emisyonlarının artışındaki başıca kaynaklardandı. Günümüzde aynı durum devam etmemekle birlikte, mevcut

tarım uygulamalarının hem yerel hem küresel çevre üzerinde olumsuz etkilerinin bulunduğu söylenebilmektedir (Rodriguez *et al.* 2004).

1800'lü yılların ortalarından itibaren tarımdan kaynaklı karbondioksit emisyonları artış göstermiş, 1920'lerin öncesinde ise karbondioksit emisyonlarının başlıca kaynağı durumuna gelmiştir. Günümüzde, başlıca karbondioksit emisyon kaynağı fosil yakıt kullanımı olmakla birlikte, artan karbondioksit emisyonlarında ikinci en önemli kaynak tarım için arazi kullanımında yapılan dönüşümlerdir. Arazinin tarım alanı haline getirilmesi, üzerindeki bitki örtüsünün kaldırılması sonucunda havaya karbondioksit salımına yol açmaktadır. Dünyadaki tüm insan faaliyetleri sonucu oluşan karbon dioksit emisyonunda, tarımsal faaliyetlerin % 20'lik bir payı bulunmaktadır (Litterman Onigbanio Soroka 2003). Tarım, ormansızlaşma gibi süreçlerle biyokütlenin yanmasıyla atmosfere karbondioksit salımına neden olmaktadır. Bu faaliyetler topraktaki organik karbonun çözülme hızlarını arttırmaktadır. Tarım alanlarının yayılması, arazinin bitki örtüsünden temizlenmesi ve bitki ve topraktaki organik karbonun kaybolmasına neden olmakta ve bu faaliyetlerin açığa çıkardığı karbondioksit küresel sıcaklık artışına neden olmaktadır (Litterman Onigbanio Soroka, 2003).

Tarım sektörü gaz emisyonlarında itici güç konumundadır ve arazi kullanımının iklim değişikliğine katkıda bulunduğu düşünülmektedir. Arazinin ve fosil yakıtların önemli bir kullanıcısı olmasının yanında, pirinç tarımı ve hayvan yetiştiriciliği gibi uygulamalar sera gazı emisyonlarına doğrudan katkıda bulunmaktadır. İklim Değişikliği üzerinde Hükümetlerarası Panel'de, son 250 yıldır sera gazlarındaki artışın başlıca üç nedeninin fosil yakıtlar, arazi kullanımı ve tarım olduğu ifade edilmiştir (http://en.wikipedia.org/wiki/Climate_change_and_agriculture).

Tarım, arazi kullanımıyla sera gazlarındaki artışa dört ana yolla katkıda bulunmaktadır:

- Ormansızlaşmaya bağlı CO₂ salımları

- Pirinç yetiştiriciliğinden kaynaklı metan salımları
- Büyükbaş hayvanların bağırsak fermentasyonlarına bağlı metan salımları
- Gübre kullanımından kaynaklı azot oksit salımları

Bu tarım uygulamaları metan emisyonlarının % 54'ünü, azot oksit salımlarının yaklaşık %80'ini ve arazi kullanımına bağlı karbondioksit emisyonlarının tamamını oluşturmaktadır (Anonymous 2000).

1750'den beri, gezegenin arazi örtüsündeki önemli değişiklikler, ılıman bölgelerdeki ormansızlaşmadan kaynaklanmaktadır. Tarım arazisi ve otlatma alanı için, ormanların ve ağaçlık alanların temizlenmesi, yerel koşullara bağlı olarak ısınma veya soğuma etkisi yaratabilmektedir. Ormansızlaşma aynı zamanda bölgesel karbon geri alımını etkilemekte ve bu durum en etkili sera gazı olan karbondioksitin konsantrasyonlarında artışa neden olabilmektedir.

Hayvancılık ve ormansızlaşma ve yakıt kullanımının yoğun olduğu tarım uygulamaları gibi hayvancılıkla ilgili faaliyetler, aşağıda verilenleri de kapsayacak şekilde insan kaynaklı sera gazı emisyonlarının %18'inden fazlasını oluşturmaktadır (Anonymous 2006).

- Küresel ölçekte karbondioksit emisyonlarının % 9'u
- Küresel ölçekte metan emisyonlarının %35-40'ı (başlıca bağırsak fermantasyonu ve hayvansal gübreye bağlı olarak)
- Küresel azot oksit emisyonlarının % 64'ü (başlıca gübre kullanımına bağlı olarak)

Hayvancılık faaliyetleri aynı zamanda, mısır ve yonca gibi ürünlerin hayvanları besleme amacıyla yetiştirilmesiyle arazi kullanım etkilerine orantısız biçimde katkıda bulunmaktadır.

Dünya genelinde, hayvan yetiştiriciliği tarım için kullanılan alanın % 70'ini, yani dünyadaki arazi yüzeyinin % 30'unu oluşturmaktadır.

Tarımsal faaliyetler hava kalitesini, azot bileşikleri, partikül madde ve diğer maddelerin (ör:pestisitler) emisyonu yoluyla etkileyebilmektedir. Bir diğer önemli nokta tarımdan kaynaklanan sera gazlarıdır. Azot içerikli kimyasal gübre kullanımı kaynaklı azot oksitler, fermentasyonun (hayvan yetiştiriciliği kaynaklı) neden olduğu metan, hayvan gübresi kullanımından kaynaklı metan ve azot oksitler başlıca tarımsal sera gazı emisyonu kaynaklarıdır.

AB'nin toplam sera gazı emisyonununun %10'u tarım kaynaklıdır. Sera gazlarının azaltılmasına yönelik teknik önlemler ise, toplam kullanım miktarını düşürmek üzere daha verimli gübre kullanımının teşvik edilmesi, kompostlama ve anaerobik çürütme sistemlerinin geliştirilmesi, biyokütle üretimine önem verilmesi ve organik tarım olarak sıralanabilir.

2.2.3 Tarım ve Toprak Kaynakları

Çölleşme, erozyon, topraktaki organik madde miktarında azalma, toprak kirliliği, toprağın sıkışması, toprak biyoçeşitliliğindeki azalma ve tuzluluk toprağın başlıca işlevlerini yerine getirme kapasitesini azaltabilmektedir. Bu tür bir bozulma, dengeli olmayan bir gübre kullanımı, sulama için aşırı yeraltı suyu çekimi, aşırı sulama, yetersiz arazi drenajı, uygun olmayan şekilde pestisit kullanımı, ağır makine-ekipman kullanımı ve aşırı otlatma gibi uygun olmayan tarımsal faaliyetler neticesinde ortaya çıkabilmektedir. Belli bazı tarımsal uygulamaların terk edilmesi de toprağın bozulma sürecine katkıda bulunabilir.

Gübre kullanımının toprak üzerindeki etkisi; toprak reaksiyonu, strüktürü, toprak canlıları ve toprağın toksik maddelerce zenginleşmesi bakımından olmaktadır. Ancak kimyasal gübrelerin toprağın bazı özellikleri üzerine olan etkisi çok uzun bir dönemde ve tek yanlı ve her yıl aynı formda gübre kullanılması durumunda ortaya çıkmaktadır ve bu etkiler çok şiddetli ve olumsuz bir etki niteliğinde değildir (Taşkaya 2004).

Altıncı çevre eylem planı, toprak korumada bir AB stratejisinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu strateji, topoğrafik ve iklim şartları için spesifik ihtiyaçları belirleyen ulusal toprak koruma programlarını tamamlayıcı nitelikte olacaktır. Komisyonun 16 Nisan 2002 tarihli “toprak koruma stratejisine doğru” adlı bildirisinde, toprakların bozulmasını önlemeye dönük AB eylem içeriği oluşturulmaktadır. Bildiri, ulusal eylemlerin haritasını çıkarmakta, AB seviyesinde dolabilecek boşlukları tanımlamakta ve ayrıca atıksu arıtma çamurlarının tarımda kullanımı, toprak izleme mevzuatı ve takvimi gibi konularla ilgili yeni mevzuatın da dahil olduğu muhtemel eylemlerin ana hatlarını vermektedir.

Tarımsal çevre önlemleri, toprak organik maddesinin oluşumuna destekleyici, toprak biyoçeşitliliğini arttırıcı, toprak erozyonu, kirliliği ve sıkışmasını azaltıcı fırsatları önermektedir. Bu önlemler arasında, organik tarıma destek, terasların korunması ve bakımı, entegre ürün yönetimi, mera yönetimi, stok yoğunluğunun azaltılması ve sertifikalı kompost kullanımı bulunmaktadır.

2003 reformuyla birlikte, zorunlu çapraz uyum, toprakların erozyondan korunması, toprak organik madde içeriğinin ve yapısının korunmasını da içeren iyi tarımsal ve çevresel durumu gözetmeyi gerektirmektedir.

2.2.4 Genetik Kaynaklar

Tarım Biyoçeşitlilik Eylem Planında, Komisyon, tarımda genetik kaynakların korunması, sınıflandırılması, toplanması ve kullanılmasına yönelik yeni bir programın uygulamaya konmasını önermiştir. 2004-2006 dönemini kapsayan bu yeni program, Konsey tarafından 24 Nisan 2004 tarihinde kabul edilmiştir.

Yeni program, tarımdaki genetik kaynakların korunması ve sürdürülebilir bir biçimde kullanılması için, genetik çeşitliliğin artmasına ve Üye Ülkeler arasında ve Üye Ülkelerle Komisyon arasında sıkı bir koordinasyon dahilinde bilgi değişimine katkıda bulunacaktır.

2.2.5 Tarım ve Biyoçeşitlilik

Yakın tarihte, türlerin ve bağlı yaşam alanları, ekosistem ve genlerin azalma ve hatta yok olma hızı dünya çapında artmıştır. Biyoçeşitliliğin devam ettirilmesi tarımın uzun vadeli sürdürülebilirliği için hayati öneme sahiptir. Avrupa Topluluğu, Birleşmiş Milletlerin 1993'de imzalanan Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesine taraftır. 1998 yılında AB, Avrupa Topluluğu biyolojik çeşitlilik stratejisini kabul etmiştir. Stratejinin genel hedefi, biyoçeşitlilikteki önemli azalma veya kayıpların nedenleriyle kaynağında ilgilenmektir.

2001 Mart'ında, Komisyon tarafından tarımda biyoçeşitlilik eylem planı kabul edilmiştir. AB tarafından resmi olarak 2002'de yürürlüğe konan plan, örneğin ekstansif üretim metotlarının desteklenmesi, biyoçeşitliliğin dikkate alındığı tarımsal uygulamalar, sürdürülebilir doğal kaynak yönetimi, yerel veya tehlike altındaki canlı hayvan veya bitki çeşitlerini korumaya dönük eylemler, Birliğe yeni katılacak ülkelerde tarımsal biyoçeşitliliğin korunmasını sağlayacak hedeflerle ilgili mevcut OTP'de

biyoçeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir korunmasına yönelik kesin öncelikleri tanımlamaktadır

2003 OTP reformu biyoçeşitliliğin korunmasına yönelik önlemleri zorunlu hale getirmiştir. Böylelikle, zorunlu çapraz uyum, 79/409/EEC sayılı vahşi kuşlar hakkındaki direktif ve 92/43/EEC sayılı habitat direktifinin uygulanmasından doğan yasal gerekliliklerle ve yaşam alanlarının sürekliliğinin sağlanmasıyla ilgili gereklilikleri gözetmeyi getirecektir. Bundan başka, vahşi kuşlarla ilgili direktif ve habitat direktifinin uygulanmasından kaynaklanan çevresel sınırlamaların olduğu alanlar için zorunlu destek getirilmiştir.

2.3 Sürdürülebilir Tarım

Sürdürülebilir tarım, doğal kaynakları tüketmeden veya çevresel kirlilik yaratmadan yeterli miktarda gıda üretimine imkan veren tarımdır. Bitkisel ürün veya hayvan yetiştiriciliğine yönelik sistemlerin geliştirilmesinde doğadaki ilkelerin takip edildiği ve doğa gibi kendi kendini sürdüren tarımdır (Earles 2005).

Sürdürülebilir tarım, üç ana hedefi; çevre sağlığı, ekonomik karlılık ve sosyal ve ekonomik eşitliği bünyesinde birleştirmektedir. Sürdürülebilirlik, bugünün ihtiyaçlarını, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılamalarını tehlikeye atmadan karşılama ilkesine dayanmaktadır. Bu nedenle, hem doğal kaynakların hem insan kaynaklarının yönetimi büyük önem taşımaktadır. İnsan kaynaklarının yönetimi, işgücünün yaşam ve çalışma koşulları, kırsal nüfusun ihtiyaçları, bugün ve gelecekteki tüketici sağlık ve güvenliği gibi sosyal sorumlulukları içermektedir. Arazi ve doğal kaynakların yönetimi ise bu hayati kaynağın uzun dönemde devamının sağlanması ve geliştirilmesini kapsamaktadır (<http://www.sarep.ucdavis.edu/concept.htm>, 2008).

Günümüzde sürdürülebilir tarım uygulamaları genel olarak aşağıdaki hususları kapsamaktadır:

- Zararlı ot, hastalık, haşere ve diğer bitki zararlısı sorunlarını azaltıcı ürün rotasyonları; alternatif toprak azotu kaynaklarının sağlanması; toprak erozyonunun azaltılması; tarımda kullanılan kimyasalların neden olduğu su kirliliği riskinin azaltılması,
- Doğal sistemler, çiftçiler ve tüketicilere zarar vermeyen zararlı kontrol stratejilerinin uygulanması. Bu; izleme, zararlılara karşı dirençli bitki çeşitlerinin kullanımı, ekim zamanı ve zararlılarla biyolojik mücadele gibi uygulamalarla pestisit ihtiyacını azaltan entegre pestisit yönetimi tekniklerini içermektedir.
- Artan biçimde mekanik/biyolojik zararlı ot kontrolü; daha fazla toprak ve su muhafaza uygulamaları ve hayvansal ve yeşil bitkisel gübrelerin akılcı kullanımının sağlanması.
- Doğal veya sentetik girdilerin, insan, hayvan veya çevreye en az zararı dokunacak şekilde kullanımı (O'Connell 1992).

3. AB TARIM-ÇEVRE BÜTÜNLEŞMESİNİN AŞAMALARI

3.1 Tek Avrupa Senedi

Çevresel konuların Avrupa Toplulukları politikalarına entegrasyonuna yönelik artan kamuoyu ilgisi Tek Avrupa Senedi'nde karşılığını bulmuştur. Çevresel koruma gerekliliklerinin diğer politikalara entegrasyonu gerekli hale gelmiştir. 1987'de Komisyon "Tarım ve Çevre" hakkında bir belge hazırlamıştır.

3.2 Rio Zirvesi

1992'de toplanan zirvede taraf devletler tarım ile ilgili bir dizi önemli deklarasyon ve anlaşmaları kabul etmişlerdir. Özellikle sürdürülebilir kalkınma kavramı üzerinde anlaşmaya varılmış ve diğer yasal olarak bağlayıcı olan iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik ve çölleşme anlaşmaları kabul edilmiştir.

3.3 5. Çevre Eylem Programı

27.03.1992 tarihli Program, doğal kaynakların (toprak, su, doğal alanlar ve kıyı alanları) sürdürülebilir yönetimi, atıklar için entegre kirlilik kontrolü, yenilenebilir olmayan enerji tüketiminin azaltılması, gelişmiş ulaştırma yönetimi, kentsel alanlarda çevresel kalitenin artırılması, halk sağlığı ve güvenliğinin geliştirilmesi gibi konuları öncelikli konular olarak ele almaktadır.

Program altında seçilen ve çevre boyutunun entegre edilmesine yönelik hedef sektörler; sanayi, enerji, ulaştırma, tarım ve turizm olarak belirlenmiştir. Programda, tarımda verimliliğin artması, gelişen ulaştırma ve pazarlama düzenlemeleri, gıda ürünlerinde ve yemde artan uluslar arası ticaretle birlikte orijinal Anlaşmanın, makul fiyatlarda gıda

maddesi arzı, piyasaların stabilizasyonu ve geçimini tarımdan sağlayan halkın refah seviyesinin yükseltilmesi hedeflerinin yerine getirildiği ifade edilmektedir. Bununla birlikte Topluluğun bir çok bölgesindeki tarımsal faaliyetlerdeki değişimin, tarımın da dayandığı toprak, su ve hava gibi doğal kaynakların aşırı tüketimine veya tahribine yol açtığı vurgulanmaktadır.

Programda, yukarıda sayılan gelişmeler neticesinde, çevresel tahribinin yanında ürün fazlasının ve stokların oluşması kırsal nüfus artışı gibi ciddi sorunların ortaya çıktığı vurgulanmakta, bu sebeple tarımsal faaliyet, diğer kırsal kalkınma biçimleri ve doğal kaynaklar arasında daha sıkı bir denge kurulması gerektiği belirtilmektedir.

Programda ayrıca tarım sektörü için 2000 yılına kadar olan hedef ve amaçlar belirtilmektedir. Söz konusu hedef ve amaçlar, aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Çizelge 3.1: 5.Çevre Eylem Programı Tarım-Çevre Hedefleri

Hedefler	Amaçlar (2000'e kadar)	Eylemler
Sürdürülebilir tarım sektörü için zorunlu olan ve özellikle su, toprak ve genetik kaynakların korunmasıyla temel doğal süreçlerin devamının sağlanması	Yeraltı suları nitrat değerlerinin sabit kalması veya azalması Nitrat konsantrasyonları 50 mg/l'yi aşan yüzey suyu kaynak sayısının azalması Toprak organik madde miktarının sabit kalması veya artması	Nitrat direktifinin sıkı bir biçimde uygulanması Bölgesel emisyon standartlarının oluşturulması Fosfat kullanımı azaltma programı Çevre mevzuatıyla tam uyumu sağlamak üzere pirim veya diğer telafi ödemeleri tahsisi
Bu süreçleri etkilemeyecek şekilde kimyasal girdilerde azalma Besin girdisiyle toprak ve bitkilerin özümleme kapasitesi arasında dengenin sağlanması	Üretim alanlarında birim alan başına kullanılan pestisit miktarında önemli azalma ve en azından doğa koruma değeri olan bölgelerde çiftçilerin entegre zararlı kontrolüne geçmeleri	-Pestisit satışı ve kullanımının kayıt altına alınması -Pestisit satışı ve kullanımının denetimi -“Entegre Denetim”in ve organik tarımın

		desteklenmesi
Biyçeşitliliğin ve doğal yaşam alanlarının devamını sağlayacak ve doğal riskleri en aza indirecek kırsal çevre yönetimi	Tarımsal alanın % 15'i için yönetim sözleşmeleri	Pirimlerinin finansmanı FEOGA ile ortak sağlanacak tarım / çevre alanları için programlar Tehlike altındaki tüm yerel hayvan ırklarının korunması
	Tehlike altındaki tüm kırsal alanlar için yönetim planları	Sulama izinlerinin ve drenaj programları yardımlarının yeniden değerlendirilmesi Çiftçilerin eğitimi

3.4 Amsterdam Anlaşması

17 Haziran 1997 tarihli anlaşma AB'nin sürdürülebilir kalkınma hakkındaki taahhüdünü teyit etmiş ve sürdürülebilir kalkınma stratejisinin hazırlanmasını sağlamıştır. Komisyon'un politika etkinliğinin geliştirilmesi ve farklı politika alanları arasında daha sıkı bir ilişki kurulmasını sağlayan AB sürdürülebilir kalkınma stratejisi ile ilgili önerileri Mayıs 2001'de yayımlanmıştır.

3.5 Cardiff Entegrasyon Süreci

Avrupa Hükümet veya Devlet Başkanları tarafından Haziran 1998'de tarımın da dahil olduğu birçok alana (enerji, ulaştırma, iç piyasalar, sanayi, kalkınma politikaları vb.) çevrenin entegrasyonu için AB'nin kapsamlı stratejiler geliştirmesini gerektiren bir süreç başlatılmıştır.

Tarım Konseyi Aralık 1999'da Helsinki Avrupa Konseyine ön bir strateji raporu¹ sunmuştur. Raporda, entegrasyon stratejisinin dayanak noktasının Gündem 2000 OTP reformu olduğu belirtilmektedir. Raporda, AB çevre mevzuatının tarım için büyük önem taşıdığı, OTP'nin biyoçeşitlilik, iklim değişikliği, çölleşme gibi uluslararası anlaşmaları dikkate aldığı, Avrupa tarımının geleceği için AB tarafından kabul edilen çevresel önlemlerin çiftçilerin rekabet edebilirliğinin devamını dikkate alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Söz konusu raporda genel hedefler;

- Başarılı sosyo-ekonomik gelişimin yanı sıra çevresel politikaların uygulanması ve gelişimi için çevresel koruma ve sürdürülebilirliğin sektörel politikalara entegrasyonunun sağlanmasının esas olduğu,
- Tarımsal üretime yönelik Arazi ve doğal kaynak kullanımı ile toplumun ihtiyacı ve çevre ve kültürel mirasın korunması arasında bir dengenin sağlanması önem taşıdığı; sürdürülebilir tarımın, doğal kaynakların ileride de yararlanabilmelerini sağlayacak şekilde yönetimini gerektirdiği; sürdürülebilir tarımda genel dengenin ve doğal sermaye stoğunun ve tarımın rekabet edebilirliğinin korunmasının dikkate alındığı; peyzaj değerlerinin, habitatların ve biyoçeşitliliğin, gıda ve tarım için genetik kaynakların, su kaynaklarının ve hava kalitesinin korunmasının önemli olduğu,
- Tarımın yararlarının yanında çevre üzerinde tahrip edici etkilerinin de bulunduğu; yoğun arazi kullanımına bağlı olarak büyük çevresel sorunların bulunduğu alanlarda tarımsal uygulamaların sürdürülebilirliğinin sağlanması gerektiği,
- Çevrenin OTP'ye entegrasyonun, AB'de yer alan tüm tarım arazilerinde, yerel şartlara bağlı referans seviyede iyi tarım uygulamalarına uyulması gerektiği.

şeklinde verilmektedir.

Spesifik hedefler kapsamında; su kaynakları, tarımda kullanılan kimyasallar, genetiği değiştirilmiş organizmalar (GDO'lar), arazi kullanımı ve toprak, iklim değişikliği ve

¹ Agriculture and Environment, Council strategy on the environmental integration and sustainable development in the common agricultural policy established by the Agricultural Council, Brussels, 17 November 1999

hava kalitesi, peyzaj ve biyoçeşitlilik, hayvan refahı, ormanlar ile ilgili çevresel hedefler ise aşağıda özetlendiği şekilde verilmektedir:

- *Su:* Yeraltı ve yüzey sularına verilen tarımdan kaynaklanan kirliliğin azaltılması için hedeflenen eylemlerin sürdürülmesi gerekliliği; kirlilik seviyelerinin en azından sürdürülebilirliği sağlayacak seviyeleri indirilmesi gerekliliği; ötrofikasyona ve içme sularında nitrat seviyelerinde artışa neden olduğu durumlarda, tarımdan kaynaklanan nitrat ve fosfat seviyelerinin, bitki besin maddeleri kullanımının iyileştirilerek azaltılması; tuzlanma, deniz suyu girişi, su kıtlığı gibi sonuçların önlenmesi için sulamanın iyi tarım uygulamaları ilkerine uygun olması,
- *Tarımda kullanılan kimyasallar:* maksimum pestisit seviyelerinin kontrolü ve pestisit kullanımının çevresel risklerini azaltmaya yönelik AB kurallarına ilave olarak, hassas alanlar için, ileri önlemlerin geliştirilmesi gerekliliği; bitki koruma ürünlerinin ve biyositlerin sadece gerektiğinde kullanılması ve iyi bitki koruma uygulamalarına uygun olması,
- *GDO'lar:* GDO'ların kabul sürecinde ihtiyatlılık ilkesinin dikkatli biçimde göz önünde bulundurulması gerekliliği,
- *Arazi kullanımı ve toprak:* tarımın toprak üzerindeki fiziksel, kimyasal ve biyolojik tahrip edici etkisinin asgari olarak sürdürülebilirliğe uygun olacak şekilde azaltılması gerekliliği,
- *İklim değişikliği ve hava kalitesi:* iklim değişikliğine karşı İklim Anlaşması ve Kyoto Protokolü hedeflerine uygun olarak metan ve diğer sera gazlarının azaltılması gerekliliği; metana yönelik olarak hayvansal gübre yönetimi, nitro oksit emisyonları için azot kullanımı yönetimi; toprak ve suyun asitlenmesine ve böylece yağışlarla bitki örtüsünde hasara neden olan yüksek amonyak emisyonlarının azaltılmasına yönelik iyi tarım uygulamaları; ormanların Birlik dahilindeki karbon yutağı olarak rollerinin devamına yönelik sürdürülebilir orman yönetimi ve mevcut karbon stoklarının korunması; iklim değişikliğiyle mücadele için biyokütle ve biyo-enerji kullanımının artışının teşviki,
- *Peyzaj değerleri ve biyoçeşitlilik:* Peyzajın biyo-fiziksel özellikleri ve tarımın etkileşimiyle ortaya çıkan ve beraber kültürel peyzaj değerlerini oluşturan mirasın programlara bağlı olarak korunması; doğa koruma amaçlı olarak önemli

yaşam alanlarının belirlenmesinin devamı ve geleneksel tarım ortamına uyum sağlamış flora ve faunanın korunmasının devamı; Natura 2000 ağıyla ilgili olarak, iyi tarım uygulamaları ve tarımsal-çevre önlemlerinin teşviki; yüksek biyoçeşitliliğe ve sahip tarım uygulamaları neticesinde ortaya çıkan doğal ve yarı-doğal unsurların korunması ve devamının gerekliliği; tarımsal-çevre önlemleri gibi araçlarla genetik kaynakların korunması.

Aralık 1999 raporunu takiben Haziran 2001’de Göteborg Avrupa Konseyine, Helsinki Konseyi’nden beri çevre konularının entegrasyonunda kaydedilen gelişmeler sunulmuştur.

3.6 Komisyonun Ocak 1999 Tarihli “Sürdürülebilir Tarıma Doğru” Bildirisi

Bildiride, son yıllardaki tarımsal üretim eğilimi (üretim artışı ve uzmanlaşma, marjinalleşme, organik tarımdaki gelişmeler) ışığında tarımsal faaliyetlerin, başlıcaları su kaynakları, arazi kullanımı ve toprak, hava kalitesi, iklim değişikliği ve ozon tabakasının incilmesi, biyoçeşitlilik, peyzaj olan çevresel elemanlar üzerindeki etkileri mevcut çevresel koruma ile ilgili mevzuatın uygulanması ile birlikte değerlendirilmektedir. Bildiride ayrıca “Politika Reformları” başlığı altında, genel politika kapsamındaki gelişimler, Gündem 2000 OTP reformunda yer alan çevresel unsurlara yer verilmiştir. Son olarak, çevresel göstergelerin oluşturulmasıyla ilgili öneriler getirilmiştir.

3.7 Göteborg Avrupa Konseyi

2001 Haziran ayındaki Konsey’de, Gündem 2000 reformuyla ilgili olarak OTP’nin, sağlıklı yüksek kaliteli ürünler, çevresel açıdan sürdürülebilir üretim metodları, organik

tarım, yenilenebilir hammaddeler ve biyoçeşitliliğin korunmasını desteklemesini arttırarak sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunması gerekliliği üzerinde durulmuştur.

4. AB ORTAK TARIM POLİTİKASI VE ÇEVRE

4.1 AB Ortak Tarım Politikası

AB Üye Ülkelerinin tarım politikalarının ekonomik ve siyasi olarak ortak bir çerçevede yönetilmesi esasına dayanan OTP, AB'nin ilk ortak politikasıdır. AB bütçesinin yarıya yakınına oluşturan OTP, AB'nin en önemli politikalarından biridir.

2. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında yaşanan kıtlık, savaş sonrasında AB aktif nüfusunun büyük bir kısmını oluşturan tarım çalışanlarının gelir düzeyinin korunması ve üye ülkelerin ulusal tarım politikaları arasındaki farklılıkların giderilmesi amacıyla, Avrupa Birliği'nde ortak bir tarım politikası oluşturulmuştur.

Roma Antlaşması'nın 3847. maddeleriyle (Amsterdam Antlaşması'yla yeni 3238. maddeler) yasal çerçevesi belirlenen OTP, 1962 yılında ilk ortak piyasa düzeninin oluşturulması ile hayata geçirilmiştir. OTP'nin amaçları 33. maddede aşağıda verildiği şekilde sıralanmıştır:

- Teknik ilerlemenin özendirilmesi, tarımsal üretimin rasyonelleştirilmesi ve üretim faktörlerinin, özellikle işgücünün optimal kullanımının ve verimliliğin artırılması,
- Tarımsal nüfusun yaşam düzeyinin, özellikle tarımda çalışanların gelirinin artırılması yoluyla yükseltilmesi,
- Piyasalarda istikrar sağlanması,
- Düzenli bir ürün arzının garanti altına alınması ve
- Tarım ürünlerinin tüketicilere uygun fiyatlarla ulaştırılmasının sağlanması.

OTP, üç temel ilke üzerine yapılanmıştır: Tek Pazar ilkesi, üye ülkelerde tarım ürünlerinin serbest dolaşımını engelleyen tüm kısıtlamaların kaldırılarak bir Tek Pazar oluşturulmasını öngörmekte, bunun için ortak fiyat ve rekabet kurallarını, üye ülkelerde

istikrarlı bir döviz kurunu ve dış pazarlara karşı sınırlarda ortak bir korumayı gerektirmektedir. Topluluk tercihi ilkesi Birlik içinde üretilen ürünlere öncelik tanınmasını amaçlamakta, bunun için AB tarım ürünlerinin ithalata karşı korunmasını, ihracatının ise sübvansede edilmesini gerektirmektedir. Ortak mali sorumluluk ilkesi OTP'ye ilişkin tüm harcamaların Birlik üyeleri tarafından ortaklaşa üstlenilmesini amaçlamaktadır. Bu bağlamda Nisan 1962'de AB bütçesinde Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (FEOGA) oluşturulmuştur.

4.2 AB Ortak Tarım Politikasına Çevresel Korumanın Entegrasyonu – OTP Reformları

AB Tarım politikasının çerçevesi OTP tarafından çizilmektedir. 1957 tarihli Roma Anlaşmasıyla OTP oluşturulmuş fakat çevresel konulara yer verilmemiştir. Anlaşmanın 33. maddesi, OTP'nin hedeflerinde önceliği tarımsal verimliliğin artırılmasına, tarımla uğraşan nüfusun refah seviyesinin artırılmasına, piyasa istikrarına, düzenli ürün arzının ve uygun tüketici fiyatlarının sağlanmasına vermiş, çevrenin korunması konu edilmemiştir. Avrupa tarımı, çevresel boyutun çok az dikkate alındığı bir şekilde modernleşmiştir. Bununla birlikte, OTP zaman içerisinde kırsal bölgeye olumsuz etkileri olan tarımsal arazi kullanımı ve tarım faaliyetlerinin değişimi üzerindeki rolünden dolayı eleştirilere hedef olmuştur (Brouwer 2000).

Yukarıda da bahsedildiği üzere, çevresel hedeflerin tarım politikasına entegre edilmesi 1980'lerle birlikte başlamıştır. Bundan sonra OTP'de, sürdürülebilirlik hedefine daha iyi bir şekilde katkıda bulunmasını sağlamak üzere bir dizi değişiklik yapılmıştır.

OTP, AB politikası içerisinde reform gerçekleştirme noktasında her zaman zor bir alan olmuştur; bu 1960'larda başlayan ve her ne kadar daha az yoğun olsa da günümüze kadar süren bir problemdir.

Tarım Konseyi, OTP için temel karar verici organdır ve Fransa gibi OTP'yi çokça önemseyen bazı ülkeler tarafından ustaca yönetilmektedir. Fakat, hepsinden önce, oybirliği nadir ve yavaş yavaş seyir gösteren değişimlere neden olacak en ciddi OTP oylamalarında gereklidir. Brüksel'in dışında, çiftçi lobilerinin gücü bütünleşmenin ilk günlerinden bu yana AB Tarım Politikasını belirleyen bir etken olmuştur. Her ne kadar, 1980'lerden bu yana bu lobinin gücü belirgin bir biçimde azalsa da; günümüzde bile bazı reform çabaları bu grup tarafından engellenmektedir.

Ancak, son zamanlarda, gerek dış ticaret talepler gerekse tüketici avukatı çalışma grupları ve Birlik'teki çevre grupları gibi AB politika çerçevesinin diğer üyeleri tarafından OTP işlerindeki müdahaleler nedeniyle değişim çok daha kaçınılmaz görünmektedir. OTP'yi bozulmamış tutmaya çalışmak politikanın normatif arka planıdır. Çiftçilik "özel" bir durum olarak kabul görmektedir. Avrupa'nın paylaşılan mirasının bir parçası da çiftçilik, gıda üretimi ve hatta madenciliktir. Bunların hepsi OTP'yi güçlü tutmak amacıyla kullanılan gerekçelerdir. Sonuç olarak, kendi kendine yeterlilik amacı ve Avrupa'da "ortak bir kiler" bugün de söz konusudur.

OTP'de gerçekleştirilen önemli reformlar, 1992, Gündem 2000 kapsamında 1999, 2003 ve son olarak 2006 yılında yapılan reformlar olmuştur. Aşağıda, ilk reform tarihi olan 1992'ye kadarki OTP'nin yapısı ve sonrasındaki reformların genel nitelikleri verilmekte olup bu reformlarda ele alınan çevre korumaya ilişkin konulara da değinilmiştir.

4.2.1 1992 Öncesi

OTP'ye ilişkin ilk reform çalışması, OTP ile ilgili sorunun, talebin arzı karşılayamaması olduğu yönündeki eleştiriyi dile getiren 1968 tarihli "Mansholt Planı"dır. Arz talep dengesini sağlamak için 5 milyon hektar arazinin ekilmemesi, 5 milyon çiftçinin üretimden vazgeçmesi ve küçük işletmelerin yerini büyük işletmelere bırakmasını

öngören reform planı, başta Fransa olmak üzere üye ülkelerce eleştirilmiş ve kabul edilmemiştir.

İkinci önemli reform, 1980'li yılların başında uygulanan "Garanti Eşiği"dir. Bu uygulamada üretim fazlası olan ürünlerin üretim hacmi, tahmini tüketim miktarı, ihracat potansiyeli gibi unsurları dikkate alınarak maksimum üretim eşiği saptanmış, eşiğin aşılması durumunda hedef veya müdahale fiyatının artış oranları sınırlandırılmış, ya da üreticilerin fazla ürünleri stoklamaları ve satış masraflarına üretim vergisi ile katılımları sağlanmıştır (Anonim 2000).

4.2.2 1992 Reformları

1992 reformları AB tarım politikasında önemli bir dönüm noktası oluşturmaktadır. Bu OTP reformu, 1980'li yıllarda AB tarım ürünlerindeki üretim artışı, ihracattaki artış, ABD ile pazar mücadelesinde sübvansiyon yarışına girilmesi, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) çerçevesinde devam eden müzakereler sırasında gündeme gelmiştir. 1991 yılında MacSharry tarafından hazırlanan iki "tartışma metni" Konsey tarafından kabul edilmiştir. Birçok açıdan dengeleri fiyat desteği sisteminden üretimden hafifçe bağımsız doğrudan ödeme sistemine kaydırmış ve ilk sunulduğunda çevresel yararları olacağı yönünde önemli inanışları getirmiştir (Winter 2001). Reformun temel etmenleri;

- dünya piyasa fiyatları seviyesine getirmek ve tarımsal ürünlerin rekabet edebilirliğini arttırmak üzere ürün destek fiyatlarında önemli indirimler,
- çiftçi gelirlerindeki düşüşü telafi etmek üzere doğrudan ödemelerin uygulamaya konması,
- üretim seviyelerine sınırlama getirilmesi önlemleri,
- çevre ile ilgili konuların da dahil olduğu bir dizi önlemler.

Reformla birlikte, 1980'lerde çevre korumanın diğer alanlara entegrasyonunun amaçlanması ve AB'nin tüm politikalarının çevre koruma ile bütünleştirilmesi için çerçeve oluşturan 1992 tarihli 5. Çevre Eylem Programı² kapsamında, çevre unsuru ilk kez OTP'ye dahil edilmiştir.

AB'nin sağlıklı kalkınmasında temel olarak görülen ve 1992 yılında Komisyon tarafından kabul edilen 5. Çevre Eylem Programı, 1993-2000 dönemini kapsamakta ve programda tarımın da dahil olduğu beş hedef sektör yer almaktadır. Program, sürdürülebilir bir tarım sektörü için vazgeçilmez olan su, toprak ve genetik kaynakların korunması yoluyla temel doğal süreçlerin devamını sağlamayı amaçlamaktadır

1992 OTP reformunda başlıca amaçlanan, tarım piyasalarının yeniden yapılandırılması, piyasa dengesinin yeniden sağlanması ve AB tarımının rekabet gücünü arttırmak olmuştur. Reform, çevrenin korunmasını temel hedef olarak almamakta, 5. Çevre Eylem Programında belirtilen çevresel unsurları bir kısmını yansıtmaktadır. Reformun ana unsurlarından biri, bazı önemli ürünlerde fiyat indirimi yoluyla çiftçilerin daha düşük yoğunluklu üretim metotlarını kullanmalarının teşvik edilmesidir (Brouwer 2000). Bunun, istenmeyen üretim fazlasıyla birlikte çevre üzerindeki baskıları azaltacağı planlanmıştır. Ayrıca, bazı önemli, aşağıdaki bölümlerde daha ayrıntılı bahsedilen tarımsal-çevre (agri environment) tüzüğü (30 Haziran 1992 tarih ve 2078/92 EEC sayılı Konsey Tüzüğü) gibi çevreye dost tarımı destekleyen özel önlemler yürürlüğe konmuştur.

4.2.3 1999 Reformu (Gündem 2000 OTP Reformunun bir parçası olarak)

1997-1999 yılları arasında, 1992 'deki MacSharry reformlarından sonra AB, başka bir dizi OTP reformuyla meşgul olmuştur. Reformlar, 2000-2006 arasındaki AB bütçesini oluşturmaya yönelik Gündem 2000'nin altında yer almıştır. Yakındaki genişlemeye

² 5th Environmental action programme: Towards sustainability, COM(92) 23, 27.3.1992

hazırlanmak (1997 Lüksemburg zirvesiyle aday ülke olarak ilan edilen 10 Merkez ve Doğu Avrupa Ülkesinin katılımı) ve tarımla ilgili Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) müzakerelerini yeniden başlatmak için OTP’de ilave değişiklikler gerekli olmuştur (Lowe *et al.* 2000). Komisyon yeni OTP’nin hedeflerini; tarımla geçinen halk için iyi bir yaşam standardını sağlamak, çevresel hedeflerin tam olarak entegrasyonunu sağlamak, kırsal bölgelerde alternatif iş ve gelir fırsatları yaratmak, AB mevzuatını ve idari yapısını basitleştirmek olarak saptamıştır.

Piyasa desteğindeki değişikliklere ilave olarak OTP iki faaliyet alanında yeniden düzenlenmiştir. Bunlar;

- piyasa politikaları (OTP’nin “birinci sütunu” olarak bilinmektedir)
- kırsal bölgelerin sürdürülebilir kalkınması (“ikinci sütun”)

1999 OTP reformlarına çevresel gerekliliklerin entegrasyonu başlıca iki ana mevzuat yoluyla gerçekleştirilmiştir. Birincisi “yatay tüzük” olarak bilinen 17 Mayıs 1999 tarihli 1259/99 (EC) sayılı Ortak Tarım Politikası Altındaki Doğrudan Destek Programları Ortak Kurallarını Düzenleyen Konsey Tüzüğü ile (böyle adlandırılmasının nedeni OTP altındaki tüm doğrudan ödemeleri kapsamındadır), ilk sütun önlemlerinin uygulanmasında çevresel hedeflerin dikkate alınmasını zorunlu kılınmaktadır. Tüzüğün 3. Maddesi olan “çevre koruma gereklilikleri” başlığı altında Üye Ülkelerin kullanılan tarım arazisinin durumunu ve ilgili ürünü dikkate alarak potansiyel çevresel etkilerin oluşması durumunda, çevresel önlemlerin alması gerektiği belirtilmektedir. Bu önlemler arasında; tarımsal-çevre taahhütlerinin gerçekleştirilmesi karşılığında verilecek destek, genel yasal çevresel gereklilikler ve doğrudan ödemeler için şart oluşturan çevresel gereklilikler bulunmaktadır. Ayrıca çevresel gerekliliklere uyulmaması durumunda ekolojik açıdan ciddi sonuçların doğması durumunda, duruma uygun ve orantılı olarak destek programlarından sağlanan yardımın azaltılması gibi cezalar gündeme getirilmiştir.

İkinci olarak “kırsal kalkınma tüzüğü” olan 17 Mayıs 1999 tarihli 1257/99 (EC) sayılı Konsey Tüzüğü ise önceki tarımsal-çevre önlemlerini bir araya toplayıp bazı ilaveler

getirmiştir ve böylece OTP'nin ikinci sütununu oluşturmuştur. Söz konusu Tüzükte, kırsal bölgelerin sürdürülebilir bir biçimde kalkınmasını desteklemek ve kamunun artan çevresel hizmet talebini karşılamak üzere tarımsal-çevre araçlarına daha fazla önem verilmesi gerektiği ve 2078/92 sayılı Tüzük altındaki mevcut tarımsal-çevre desteğinin ve tarımsal-çevre yardım programının devam etmesi gerektiği belirtilmiştir. “Tarımsal-çevre” başlığını taşıyan 6. Bölümde, çevreyi koruyacak ve kırsal çevrenin devamını sağlayacak tarımsal üretim metotlarını 5 yıl uygulamayı taahhüt eden çiftçilere (taahhütler, alışılmış iyi tarım uygulamalarından daha fazlasını içermelidir) destek sağlanacağı ifade edilmektedir.

Tüzükte yer alan yeni yaklaşımlar ise şöyledir;

- *Çapraz uyum:* 1999 reformu, “yatay tüzük” altında çevresel gerekliliklere uyulmama durumundaki yaptırımları kapsamaktadır. Bununla birlikte yukarıda anılan tüzüklerde bu gereklilikler “çapraz uyum” ifadesi şeklinde yer almamaktadır.
- *Doğrudan gelir desteği:* 1992 OTP reformunun en önemli bileşenlerinden birisi, fiyat kesintilerini telafi etmek için bazı ekilebilir ürünler ve büyük baş hayvanlar için çiftçilere yapılan doğrudan ödemelerin uygulamaya konmasıdır. 1999 OTP reformu ile fiyat desteğinden doğrudan ödemelere (doğrudan gelir desteği şeklindedir) geçiş yapılmıştır. Bu değişikliğin nedenleri, AB tarım sektörünün rekabet edebilirliğini artırma ve kamunun tarım-çevre ile ilgili kaygılarına cevap verme ihtiyacından kaynaklanmıştır.
- *İyi tarım uygulamaları:* Gündem 2000 reformuyla getirilen bir diğer ilke “iyi tarım uygulamaları (İTU)” dır. Üye Devletlerin İTU kodlarını bölgesel veya ulusal seviyede tanımlamaları gerekmektedir. İTU, bir çiftçinin ilgili bölgede uygulayabileceği tarımsal faaliyet tipine karşılık gelecek şekilde mevcut yasal çevresel gerekliliklere uyumu zorunlu kılacak biçimde olacaktır. İTU tarımsal-çevre programlarına katılmak isteyen çiftçiler için temel gerekliliklerden oluşacaktır. Sadece İTU'dan daha ileri giden tarımsal uygulamalar tarımsal-çevre ödemeleri için uygun olacaktır. Bu ödemeler genel olarak çiftçilerin çevreye dost uygulamaları yürüttüklerindeki kayıpları telafi edecektir.

Kırsal kalkınma hakkındaki 17 Mayıs 1999 tarihli 1257/99 (EC) sayılı Konsey Tüzüğünde de İTÜ'na uyumdan bahsedilmektedir. Tarımsal işletme yatırımları, genç çiftçilerin yetiştirilmesi ve tarımsal üretim proseslerinin ve tarımsal ürünlerin pazarlanmasının geliştirilmesi gibi çeşitli önlemler altında destek sağlanabilmesi için minimum çevre standartlarına uyum şart tutulmaktadır.

- *Modülasyon:* “Yatay Tüzük” ün 4. Maddesinde açıklandığı gibi, çiftçilere ayrılan doğrudan ödemelerin bir bölümü Üye Devletlere, tarımsal-çevre önlemlerine ayırdıkları bütçeleri arttırmak amacıyla geçirilebilir.

4.2.4 2003 Reformu

26 Haziran 2003 tarihinde AB tarım bakanları, neredeyse tamamen özel bir ürünün üretiminden bağımsız (decoupling) desteğe dayalı temel bir OTP reformunu kabul etmişlerdir (Bununla birlikte Üye Devletlere seçecekleri bazı özel destekleri sürdürme hakkı verilmiştir. Reform 2004-2005 yıllarında uygulamaya konmuştur). Bu yeni “tek ödeme” sistemi çevre, gıda güvenliği ve hayvan refahı standartlarına uyumla ilişkilendirilmiştir. Çapraz-uyum ve modülasyon zorunlu hale gelmiş, modülasyonla birlikte ikinci sütun altındaki önlemlerin finansmanına yönelik bütçe arttırılmıştır. Hedef, daha büyük çiftliklere verilen doğrudan ödemelerin azaltılarak çevre, kalite ve hayvan refahı gibi programlara kaynak aktarımını sağlamaktır. Doğrudan ödeme yapılacak çiftçiler, aynı zamanda tüm tarımsal arazilerin iyi tarımsal ve çevresel durumda kalmalarını sağlamak zorundadır. Üretimden bağımsız ödemeler çevresel risk oluşturmakta olan yoğun tarımsal üretimin azalması anlamına gelmektedir. Bütün bunların sonucu olarak, 2003 reformuyla, çevrenin tarım politikasına daha iyi bir şekilde entegre edildiği söylenebilir.

Yukarıda da bahsedildiği üzere, 2003 reformuyla birlikte, 2005'ten itibaren doğrudan destekten yararlanan tüm çiftçiler zorunlu çapraz-uyuma tabi duruma gelmiştir. Doğrudan destek programlarını düzenleyen 1782/2003 sayılı Konsey Tüzüğü, doğrudan destekten yararlanan çiftçilerin uymakla yükümlü olduğu çevre koruma, hayvan ve bitki

sağlığı ile ilgili AB mevzuatını vermektedir. Aşağıda çevre koruma ile ilgili mevzuat verilmiştir.

Çizelge 4.1: Çapraz-uyum - ilgili çevre mevzuatı

Çevre koruma mevzuatı		
1	79/409/EEC sayılı yaban kuşlarının korunması hakkındaki Konsey Direktifi	Madde3: Üye Ülke sınırları içindeki tüm vahşi kuş türlerinin korunması, devamı, yeterli çeşitlilikte ve büyüklükte habitat teşkili için gerekli önlemlerin alınmasını, Madde 4 (1,2,4): Ek 1 listesindeki, nesli tehlikede, ender bulunan, göçmen kuşların vb. kuşların özel koruma önlemlerine tabi olması. Koruma alanlarının belirlenmesi. Kuşların yaşam alanlarında kirliliğin önlenmesini, Madde 5: Söz konusu kuşların, avlanması, yakalanması, yuva ve yumurtalarına zarar verilmesi, üreme dönemlerinde kuşlara rahatsızlık verilmesinin önlenmesini, Madde 7: Ek II listesinde verilen kuşları avlama şartlarını, Madde 8: Direktif ayarınca avlanabilen kuşların toplu olarak, seçici olmadan avlanmasının yasaklanmasını düzenlemektedir.
2	80/68/EEC sayılı yeraltı sularının kirliliğe karşı korunmasına yönelik Konsey Direktifi	Madde 4: Liste I'deki maddelerin yeraltı sularına deşarjının yasaklanması ve söz konusu deşarjlar için izin şartlarını, Madde 5: Liste II'deki maddelerin yeraltı sularına deşarjının sınırlandırılmasını düzenlemektedir.
3	86/278/EEC sayılı atıksu arıtma tesisi çamurlarının tarımda kullanılmasına yönelik Konsey Direktifi	Madde 3: Atıksu arıtma tesisi çamurlarının tarımda kullanabilme şartlarını düzenlemektedir.
4	91/676/EEC sayılı suların tarımdan kaynaklı nitrat kirliliğine karşı korunması hakkındaki Konsey Direktifi	Madde 4: İyi tarım uygulamaları kodlarının hazırlanması, çiftçi eğitim programlarını, Madde 5: Belirlenen hassas alanlar için eylem programlarının hazırlanması, eylem programlarının etkinliği için izleme programlarının oluşturulmasını düzenlemektedir.
5	92/43/EEC sayılı habitatların korunması hakkındaki Konsey Direktifi	Madde 6: Özel koruma alanları için yönetim planlarının hazırlanması, koruma alanlarındaki yaşam alanlarının tahribinin önlenmesi, alan üzerinde ciddi etkileri olabilecek herhangi plan veya projenin etkilerinin değerlendirilmesi, etkileri olumsuz olabilecek fakat kamu yararı için vazgeçilmez olan plan veya proje durumunda Natura 2000'ye uygunluk için önlemlerin alınmasını, Madde 13: Ek IV'deki bitki türlerinin korunmasını, Madde 15: Ek VI (a) ve (b) listesindeki hayvan türlerinin korunmasını, Madde 22(b): Türlerin doğal yaşam alanı olmayan alanlara bırakılmasını düzenlemektedir.

Bundan başka aynı tüzükte, çiftçilerin, arazileri için sağlamaları gereken iyi tarımsal ve çevresel durum da açıklanmaktadır. Tüzüğün ilgili bölümü aşağıda görülmektedir.

Çizelge 4.2: İyi tarımsal ve çevresel durum

Konu	Standartlar
Toprak erozyonu: Uzun tedbirlerle toprağın korunması	-Minimum toprak örtüsü -Alana özgü durumu yansıtan minimum arazi yönetimi -Tutucu teraslar
Toprak organik maddesi: Toprak organik madde seviyelerinin devamı	-Uygun durumlarda ürün rotasyonu standartları -Anız yönetimi
Toprak yapısı: Toprak yapısının uygun önlemlerle devamının sağlanması	-Uygun makine-ekipman kullanımı
Minimum seviyede muhafaza: Minimum seviyede muhafaza ve yaşam alanlarının bozulmasının önlenmesi	-Minimum canlı hayvan stok oranları ve/veya uygun rejimler -Kalıcı meraların korunması -Peyzaj özelliklerinin kalması -Tarımsal arazilerde istenmeyen bitkilerin çoğalmasının önlenmesi

4.2.5 2004 Genişlemesi

2004 yılında AB'nin genişlemesiyle, Birlik'teki çiftçi sayısı 7 milyondan 11 milyona çıkmış; tarımsal arazi büyüklüğü 30% artmış ve üretim miktarı 10-20% civarı fazlalaşmıştır. AB'ye 2004 yılında giren ülkeler, ihracat geri ödemeleri, müdahale alımları gibi fiyat destek önlemlerine erişim hakkı kazanmışlardır. Ancak, doğrudan ödemeler 10 yıllık bir periyotta (2004-2013) uygulamaya konacaktır. Ayrıca, yeni ülkeler için 5 milyon Euro bütçeli erken emeklilik, çevresel konular, fakir alanlar ve teknik yardımı kapsayan bir kırsal kalkınma fonu oluşturulmuştur. AB ülkeleri, 2002 yılında, 2013 yılına kadar tarımsal harcamalarında reel anlamda bir artış olmaması gerektiği konusunda anlaşmaya varmışlardır. Bu, sübvansiyonlarda 5%'lik bir kesinti anlamına gelmektedir. 2007 yılında birliğe katılan Bulgaristan ve Romanya'yla gereken kesinti oranı 8% olacaktır.

AB tarımındaki başlıca reform konuları fiyatların düşürülmesi, gıda güvenliği ve kalitesi ile çiftçilerin gelirlerinin istikrarıdır. Bunların yanı sıra; çevre kirliliği, hayvan refahı ve çiftçiler için alternatif gelir fırsatlarının yaratılması da diğer konulardır. Bu konuların bazıları , üye ülkelerin sorumluluğundadır.

4.2.6 2006 Reformları

21 Şubat 2006 tarihi itibarıyla, AB şeker sübvansiyonlarına yönelik bazı reformlara karar vermiştir. Şekerin garanti fiyatı 36%'lık bir kesintiye uğrayacaktır. AB'ye göre bu, 40 yıldır OTP içerisinde şeker adına yapılan ilk ciddi reformdur. Bu politika değişiminin bir nedeni, zor durumdaki ekonomiler için Avrupa pazarlarına daha kolay ve karlı erişim imkanı sağlayacak olmasıdır. Bunun yanı sıra, Dünya Ticaret Örgütü içerisindeki şekere yönelik politika ve kararların etkisi de söz konusudur.

5. OTP'DEKİ TARIM-ÇEVRESEL KORUMA ENTEGRASYON ARAÇLARI

Büyük ölçüde çevre koruma önlemlerinin OTP'ye entegre edilmesinin anlatıldığı yukarıdaki bölümde bahsedildiği üzere, reformlarla birlikte son şeklini alan tarımsal-çevre uygulamaları şunlardır:

5.1. Tarımsal-Çevre Önlemleri

5.1.1 Tarımsal-Çevre Tüzüğü (30 Haziran 1992 tarihli, 2078/92 (EEC) sayılı Konsey Tüzüğü)

Tüzük, esas olarak çiftçilerin gönüllü olarak katılacağı, tarımsal faaliyetlerde gübre ve zirai mücadele ilaçları kullanımının azaltılması, beslenen hayvan sayısının azaltılması vb. yollarla hem üretimin düşürülmesi hem de çevre üzerindeki olumsuz etkilerin azaltılmasını sağlayan bir yardım programının oluşturulması ve uygulanması hakkındadır. Sağlanacak yardım kısmen Avrupa Yönerme ve Garanti Fonunun (EAGGF) Garanti Bölümünden karşılanacaktır. Yardım programının uygulanması için her Üye Devlet, çok yıllık (en az 5 yıllık dönemi kapsayacak şekilde) bölgesel programlar uygulamakla yükümlüdür.

5.1.2 Tarımsal-Çevre Programları

AB, çevre korumaya katkıda bulunmak ve kırsal bölgelerin sürekliliğini sağlamak üzere hazırlanmış tarımsal faaliyetleri desteklemek üzere tarımsal-çevre önlemlerini uygulamaktadır. Çiftçiler, en az 5 yıllık dönemler için, iyi tarım uygulamalarının ötesinde çevreye dost tarım tekniklerini uygulayacaklarına dair taahhütlerde bulunmaktadır. Bunun karşılığında, kendilerine, değiştirdikleri tarımsal uygulamadan kaynaklı gelir kaybını ve ilave maliyetleri telafi edici ödeme yapılmaktadır. Ulusal / bölgesel tarımsal-çevre programları kapsamındaki taahhütlere örnekler aşağıda verilmektedir:

- Çevreye dost ekstansif tarım uygulamaları,
- Mera yönetimi,
- Entegre tarla yönetimi ve organik tarım,
- Peyzaj ve tarihi değerlerin korunması,
- Yüksek değerdeki habitatların ve bunlara bağlı biyoçeşitliliğin korunması.

Tarımsal-çevre önlemleri OTP kapsamındaki çevresel hedeflere ulaşmada temel araç olmuştur. Bu önlemler, ekonomik açıdan geri kalmış bölgelerde % 75 oranında, diğer bölgelerde ise % 50 oranında Üye Devletler tarafından karşılanmaktadır.

5.2. Tarımsal-Çevre İndikatörleri (göstergeleri)

Tarımsal çevrenin geliştirmeye yönelik doğru faaliyetleri planlamak ve bunların başarı durumunu ölçmek için, özellikle bölgesel/yerel ölçekte bunların değerlendirileceği araçların oluşturulması gerekmektedir. Tarımsal-çevre indikatörleri, insan faaliyetleriyle ilgili fiziksel ve ekonomik verileri ve çevresel durumu karar vermeye yönelik bilgiye çevirmede yardımcı olmaktadır. Çevresel indikatörlerin yardımıyla, tarım ve çevre alanlarındaki karmaşık konuların daha iyi anlaşılması sağlanabilmektedir. Bununla ilgili olarak Komisyon, Ocak 2000'de "Çevresel Konuların Ortak Tarım Politikasına Entegrasyonuna yönelik İndikatörler"³ adlı bildiriye yayınlamıştır. Bildiride yayınlandığı şekliyle, çevresel indikatörler aşağıda verilen amaçlara hizmet edeceklerdir:

- Tarımsal çevrenin mevcut durumu ve değişiklikler hakkında bilgi sağlamak,

³ Commission Communication COM(2000) 20, "Indicators for the Integration of Environmental Concerns into the Common Agricultural Policy"

- Tarımsal faaliyetlerle çevre arasındaki ilişkiyi ve tarımsal faaliyetlerin çevre üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini ortaya çıkarmak ve izlemek,
- Avrupa’da bugün gündemde olan kilit tarımsal-çevre konularını tanımlamak,
- AB’de tarımsal-ekosistemlerin çeşitliliğiyle ilgili literatür bilgisi sağlamak,
- Tarımsal-çevre hedeflerinin oluşturulmasına katkıda bulunmak,
- Çevreye dost tarımsal faaliyetlerin ve sürdürülebilir tarımın desteklenmesi ihtiyacına, tarım ve kırsal kalkınma politikalarının ne denli cevap verebildiğinin değerlendirilmesi,
- Tarımsal sürdürülebilirliğin global olarak değerlendirilmesi sürecine katkıda bulunmak.

2001 yılı Mart ayında, Komisyon, “Çevresel Konuların Ortak Tarım Politikasına Entegrasyonunu İzlemeye Yönelik İndikatörler için gerekli İstatistiksel Bilgi”⁴ adlı bildiri yayınlamıştır.

Bu iki bildiri tanımlanan tarımsal-çevre indikatörlerinin, uygun bir coğrafi ölçekte geliştirme, iyileştirme ve derlenmesine yönelik olarak, Eylül 2002 tarihinde IRENA (Çevresel konuların tarım politikasına entegrasyonunda indikatörlerin raporlanması) projesi başlatılmıştır. Proje; Tarım ve Çevre Genel Müdürlükleri, Eurostat, Ortak Araştırma Merkezi ve Avrupa Çevre Ajansı işbirliğiyle devam ettirilmektedir.

5.3. Kırsal Kalkınma Tedbirleri

Yukarıdaki bölümlerde de bahsedildiği üzere kırsal kalkınma politikaları ile ilgili olarak, tarımsal işletmelerdeki yatırımlara destek, tarımsal ürünlerin işleme ve pazarlığına yardım gibi çeşitli kırsal kalkınma önlemleri altında sağlanan desteklerden

⁴ Commission Communication COM(2001) 144, “Statistical Information needed for Indicators to monitor the Integration of Environmental concerns into the Common Agricultural Policy”

faýdalanabilmek için minimum çevre standartlarıyla uyum içinde olma şartı aranmaktadır. Dahası iyi tarım uygulamalarını aşan çevresel taahhütler tarımsal-çevre ödemelerinden yararlanabilmektedir.

6. AB MEVZUATINDA TARIM-ÇEVRE

6.1 AB Çevre Politikası

AB çevre politikası 1970'lerden günümüze kadar uzanan bir süreye yayılan yüzlerce önlemden oluşmaktadır. Bunlar; hava ve su kirliliği, atık yönetimi ve bertarafı, kimyasalların ve tehlikeli maddelerin kontrolü, biyoçeşitliliğin korunması, iklim değişikliği ve çevresel değerlendirmeye de içerecek şekilde neredeyse tüm önemli çevresel konuları kapsamaktadır. Önlemlerden bazıları, Avrupa içinde biyoçeşitliliğin korunması, temiz su temini, tarımda kullanılan kimyasalların ve GDO'ların kontrolü, belli bazı atık bertaraf şekilleri ve çevresel değerlendirmeyle ilişkili olarak tarımsal uygulamaları da kapsamaktadır. Bununla birlikte, pek azı tarım sektörüyle doğrudan ilgilidir (Baldock *et. al.* 2002).

2003 reformundan beri, çiftçilerin, tarımsal-çevre önlemlerinin dışında çevre ile ilgili diğer AB mevzuatlarına uyma yükümlülüğü bulunmaktadır. Bunlardan en önemlilerine ileriki bölümlerde değinilmektedir.

6.2 Su Çerçeve Direktifi

1988 yılında Frankfurt'ta yapılan Topluluk Su Politikası hakkındaki Bakanlar Seminerinde, ekolojik kaliteyi içeren Topluluk mevzuatı gereksinimi dile getirilmesiyle başlayan süreç, 29 Haziran 1996'da Konsey'in, 19 Eylül 1996'da Bölgeler Komitesi'nin, 26 Eylül 1996'da Ekonomik ve Sosyal Komite'nin, 23 Ekim 1996'da Avrupa Parlamentosu'nun, AB Komisyonu'ndan, Avrupa su politikası hakkında bir Konsey Direktifi teklifi oluşturulması talebinde bulunmalarından sonra 23 Ekim 2000 tarihinde 2000/60/EC sayılı AB Su Çerçeve Direktifinin (SÇD) yürürlüğe girmesiyle tamamlanmıştır. SÇD, yüzey suyu çekimi hakkındaki Direktif, Banyo Suları Direktifi, Tehlikeli Maddeler Direktifi, Tatlısu Balıkları Direktifi, Yeraltı suyu Direktiflerinin yerini almıştır. Sularla ilgili mevzuat tek bir direktif altında birleştirilmiştir. Bununla

birlikte, Kentsel Atıksu Arıtımı Direktifi, Nitrat Direktifi, Entegre Kirlilik Koruma ve Kontrol Direktifi yürürlükte kalmıştır.

6.2.1 SÇD'nin Hedefleri

SÇD, tüm suların (iç sular, geçiş suları, kıyı suları ve yeraltı suyu) korunmasıyla ilgili bir çerçeve oluşturmaktadır. Bunlar :

- Su kaynaklarının daha fazla tahribatının önlenmesi, korunması ve iyileştirilmesi,
- Su kaynaklarının uzun vadeli korunmasıyla sürdürülebilir su kullanımının desteklenmesi,
- Sucul ekosistemlerin ileri derecede korunması ve iyileştirilmesi (ör: deşarjların, emisyonların, aşamalı olarak azaltılmasıyla)
- Yeraltı su kirliliğinin azaltılıp, daha fazla kirlenmesinin engellenmesi
- Sel ve kuraklık etkilerinin azaltılması.

Kısacası SÇD aracılığı ile temel olarak, tüm suların 2015 yılı itibariyle “iyi su durumuna” ulaştırılması hedeflenmektedir.

6.2.2 Ortak Tarım Politikası ve SÇD

SÇD ile hedeflenen kısaca; yüksek kalitedeki suların bu durumunun muhafaza edilmesi, yüzey suyu ve yeraltı suyu kaynakları için iyi su kalitesine ulaşılmasıdır. Bu bağlamda, SÇD ile Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası arasında bazı etkileşimler olmaktadır.

OTP ve SÇD, uygulama aşamasındadır ve halen ayrıntılı olarak hazırlanmakta ve gözden geçirilmektedir. Bu nedenle, daha fazla bütünleşme ve uyum için halen bir çok fırsat sunmaktadır.

6.2.2.1 OTP ile SÇD Arasındaki İlişkiler

6.2.2.1.1 İdari Düzeydeki İlişkiler

SÇD ve OTP Planlama: OTP reformu, Eylül 2003’de Kırsal Kalkınma Yönetmeliğinde yapılan düzenlemelerle birlikte kabul edilmiştir. Kırsal kalkınma için mevcut finansman dönemi 2007–2013 arasındadır. Üye Ülkeler tarafından SÇD’ne göre akarsu havzalarının durumuyla ilgili yapılan değerlendirme OTP’nin yeni finansman dönemi/reformu tartışmalarında dikkate alınabilecektir.

Önem Programlarının Koordinasyonu: Gelecekte, Kırsal Kalkınma programı ve su ile ilgili yetkili kurumlar arasında her düzeyde (uluslar arası, ulusal, bölgesel ve yerel) yakın işbirliği yapılarak, Kırsal Kalkınma Programlarının en azından kısmen havza bazında koordine edilmesi ve havza yönetim planlarına paralel hale getirilmesi gerekecektir. Bunun anlamı, Kırsal Kalkınma planlamasından sorumlu kurumların ve havza idari kurumlarından temsilcilerin karşılıklı olarak birbirleri içinde temsil edilmesi gerekliliğidir. Aynı biçimde, Kırsal Kalkınma Programı önlemleri ve SÇD altındaki önlemler karşılıklı olarak birbirlerinin içinde yer alabilir. Bir çok durumda, akarsu havzaları Kırsal Kalkınma için belirlenen coğrafi bölgelerden daha büyük olacağı için, havzalardan sorumlu kurumların muhtemelen, birçok Kırsal Kalkınma Programına katkıda bulunması gerekecek ve aynı zamanda her bir kırsal bölge yetkili kurumunun birden fazla havza planına katılması gerekebilecektir.

Çevresel Konuların Belirlenmesinde OTP – SÇD Ortaklığı: SÇD’de düzenlendiği şekliyle, su kaynaklarının izlenmesi, hem su hem de tarım politikaların oluşturulması ve uygulanması için yararlı olacaktır. Numune alma noktaları ağının belirlenmesinde, tarımsal faaliyetlerin de (tarımsal faaliyetin türü, ürün rotasyonları ve kullanılan girdiler

vb.) dikkate alınması gerekmektedir. Bu, sulardan ve tarımdan sorumlu yetkili kurumlar arasında sıkı bir işbirliğini gerekli kılmaktadır.

Arazi Kullanım Rekabeti: SÇD altındaki önlemler, arazi kullanımında değişiklikler gerektirebilir ve bu yüzden arazi kullanım rekabeti ortaya çıkabilir. Bu, tarım sektörü gelir artışı üzerinde baskıya neden olabilir ve telafi gerekliliği ortaya çıkabilir. OTP, bu gibi belirli konularla ilgili araçlar sunmaktadır. Fakat, OTP finansmanın kullanılabilir olmadığı, tarım dışı arazi kullanım durumlarında, telafi zor olabilecektir.

Derogasyonlar: SÇD, insan faaliyetlerinden büyük oranda etkilenen sular için bazı sınırlı derogasyon getirmektedir (ör: tarımsal faaliyetler). Bu derogasyonlar aşağıda verilenler için geçerli olabilir:

- Hedeflere ulaşmak için koyulan zaman,
- Daha hafif çevresel hedefler

Her iki durumda da, standart hedeflere ulaşmanın imkansız veya aşırı derecede pahalı olduğu gösterilmelidir.

6.2.2.1.2 Tarımsal Arazi Düzeyinde Etkileşimler

SÇD Altındaki Önlemler: SÇD uyarınca Üye Ülkeler, uygun olduğu durumda, yetkili havza idaresi tarafından koordine edilmesi gereken, havza yönetim planı çerçevesinde önlemler (temel önlemler ve yardımcı önlemler) belirleyecektir. Temel önlemler tarımla ilgili olanlar olup şöyle sıralanabilirler:

- Topluluk mevzuatı gereği olan önlemler (ör: Nitrat Direktifi altındaki, gübre kullanımı ile ilgili eylem planları ve İyi Tarım Uygulamaları)
- Verimli ve sürdürülebilir su kullanımı

- İçme sularının korunması
- Su çekimlerinin kontrolü
- Su ile ilgili hizmetlerin maliyetlerinin karşılanması
- Yayılı kaynaklardan kirletici girişinin önlenmesi ve kontrolü
- İyi ekolojik duruma ulaşmayı sağlayacak bir hidromorfolojik durumun sağlanması

Havza Planı kapsamındaki yardımcı önlemler ise;

- İyi uygulamaların oluşturulması
- Arazi yönetimi ve kullanımını etkileyen önlemler
- Su çekimi kontrolleri
- Su tasarrufu sağlayan teknolojilerin teşviki
- Araştırma, geliştirme, eğitim önlemleri

Standartlar: Nitrat ve pestisitlerle ilgili mevcut standartlar geçerli. Yeni Yeraltı Suları Direktifinde ayrıntılar düzenlenmektedir. Yeraltı suları ile ilgili mevcut limitler, bağlantılı yüzey suyu durumunu sağlamada yeterli olmuyorsa, bu özel alanda yeraltı suyu için daha yüksek standartlar gerekmektedir. Benzer biçimde, yeraltı sularının içme suyu olarak kullanıldığı toplama havzalarında daha yüksek standartlar koyulabilir.

Kirleten Öder İlkesi: OTP'deki çevresel entegrasyon ve sürdürülebilir kalkınma stratejisine göre: "Çiftçiler, ilgili alanda iyi tarım uygulamalarının referans düzeyine kadar olan uygunluk için maliyetleri karşılamakla yükümlüdür" denilmektedir. Bu seviyenin üstündeki çevresel faaliyetlerinse karşılanması gerekmektedir.

Farklı Özelliklerdeki Havzalar: İyi Tarım Uygulamalarının, en azından kısmen havza bazında belirlenmesi "sorunlu" havzalardaki çiftçiler için rekabette dezavantajlar

getirmektedir (ör: bazı pestisitlerin yasaklanması, kullanımlarına kısıtlamalar getirilmesi, gübre kullanımı ilgili kısıtlamalar vb.)

SÇD Kapsamındaki Daha Geniş Boyutlu Hedefler: Su çekimlerinin, yeraltı sularına doğrudan bağlantılı karasal ekosistemlere büyük zararlar vermeden gerçekleşmesi hedefi, özellikle sulama ve drenaj kısıtlamalarını gerektirebilir. Akış rejimlerinin iyileştirilmesi hedefi tarımsal faaliyetleri etkileyecektir.

6.2.2.1.3 Uygulama Süreçlerinin İlişkilendirilmesi

OTP ve SÇD politikaları, birbirleriyle bağlantılı değildir. Aşağıdaki tablo, OTP reformları ve SÇD'nin uygulanmasıyla ilgili tahmini bir karşılaştırma sağlamaktadır:

Çizelge 6.1: OTP ve SÇD takvimleri

YIL	OTP	SÇD
2000	Gündem 2000 altında kırsal kalkınma programlarının onaylanması	SÇD'nin kabulü ve yürürlüğe girmesi
2003	OTP reformu; üretimden bağımsız ödemeler, çapraz uyum, modülasyon, güçlendirilmiş kırsal kalkınma politikası	
2004		Akarsu havzalarının karakteristikleri, üzerlerindeki baskıların ve etkilerin analizi (SÇD Madde 5'e göre)
2005	Çapraz uyumun zorunlu hale gelmesi, iyi tarım ve çevresel koşulların getirilmesi	
2006	- 2000-2006 kırsal kalkınma programlama döneminin sonu - AB stratejik klavuzlarının nihai onayı - Kırsal kalkınma ulusal strateji ve önlemlerinin hazırlanarak Komisyon'a sunulması	- İzleme ağının kurulma zorunluluğu (SÇD, Madde 8) - Akarsu havza yönetim planlarının hazırlanmasına yönelik tahmin ve iş programının görüş almak üzere kamuoyuna sunulması (SÇD, Madde 14)

2007	Çapraz uyum hakkında yeni kırsal kalkınma programı raporlarının başlangıcı	Önemli su yönetimi konuları için ara rapor (SÇD, Madde 14)
2008	2003 OTP reformlarının gözden geçirilmesi	Havza yönetim planlarının görüş almak üzere kamuoyuna sunulması (SÇD, Madde 14)
2009		Nehir havza yönetim planları (SÇD, Madde 13)
2013	2007-2013 kırsal kalkınma programlama döneminin sonu	
2015		Avrupa'daki tüm su kaynaklarının iyi duruma getirilmesinin sağlanması (SÇD, Madde 4)

Tablodan da görüleceği gibi, 2008'de, 2003 OTP reformunun ara dönem gözden geçirilmesi ve SÇD havza yönetim planlarının kamuoyuna sunulması eş zamanlı gerçekleşecektir. Bu, iki politika arasında ortak bir yaklaşımın bulunmasına yönelik eşsiz bir fırsat sağlayacaktır.

6.2.2.2 SÇD'nin Desteklenmesinde ve Uygulanmasında Mevcut OTP'nin Politika Önlemleri

Mevcut OTP içinde çevresel gelişmeyi sağlayacak bir çok araç bulunmaktadır. Bu, SÇD'nin tarım sektöründe uygulanmasında ve genel olarak iyi ekolojik durumun korunmasında veya bu duruma ulaşmada katkıda bulunacaktır.

6.2.2.2.1 2004'e Kadarki Ortak Piyasa Düzenleri

1259/1999 (EC) sayılı Yönetmelik uyarınca, Üye Ülkeler, kullanılan tarımsal arazi durumu veya ilgili ürünü dikkate alarak çevresel önlemler alacaklardır. Bu önlemlerden bazıları, doğrudan ödeme için şart koşulacak özel çevresel gereklilikler olabilir.

6.2.2.2.2 2006'ya Kadarki Kırsal Kalkınma

Kırsal Kalkınma Programları kapsamındaki önlemlerden, özellikle tarımsal çevre (agri-environment) handikaplı alanlar, yatırım ve eğitim, SÇD'nin uygulanmasına doğrudan katkıda bulunabilir.

6.2.2.2.3 Tarımsal İşletmelerde Yapılacak Yatırımlar

Doğal çevreyi koruma ve geliştirme amaçlı yardım sağlanabilir. Konuyla ilgili olarak, aşağıdaki yatırımlar SÇD'nin uygulanmasında destek olabilir niteliktedir:

- Su tasarrufu sağlayan sulama ekipmanı
- Mevcut emisyon standartlarından daha düşük değerlere sahip ahırlar
- Çevresel açılardan uygun gübreleme ve pestisit kullanma yöntemleri
- Gübre depolama kapasiteleri

6.2.2.2.4 Tarımsal Çevre (agri-environment)

Tarımsal çevre önlemleri, çiftçilerin çevrenin korunması ve iyileştirilmesi için telafi olanakları sağlayacaktır. Su kaynaklarının korunmasıyla ilgili olarak, mevcut planlama dönemi aşağıdaki konularda destek sağlamaktadır:

- Girdi kullanımının azaltılması (gübre, pestisitler vb.)
- Özel tarım sistemleri (Entegre Ürün Yönetimi, organik tarım vb.)
- Daha çevre dostu sulama teknikleri
- Vahşi yaşamın ve habitatların korunması
- Özel alanlarda geniş otlatma sistemlerinin teşviki

OTP araçları içerisinde, tarımsal çevrenin (agri-environment), SÇD'nin hedeflerine ulaşılmasında en etkin araç olduğu kabul edilebilir. Üye ülkeler SÇD'nin uygulanmasına yönelik yeterli miktarda kaynak ayıracaklardır. Özel önlemler şöyle sıralanabilir:

- Hassas alanlarda azot ve pestisit kirliliğini önleyici tarım uygulamaları
- Sulak alanların korunması/iyileştirilmesi

6.2.2.2.5 Ormancılık

İlgili AB Yönetmeliğine göre, OTP ile ilgili olan ormancılık konusunda, bazı çevresel şartlara uyulması koşuluyla, tarımsal arazilerin ağaçlandırılmasına ilişkin yardımlar ormancılık desteği altında geçmektedir. Bu uygulama ile SÇD içindeki özel hassas alanların (yeraltı suyu toplama havzaları, koruma altındaki sulak alanların koruma bantları) ağaçlandırılmasına destek sağlanabilir.

6.2.2.2.6 Kırsal Kalkınma

SÇD'nin uygulanmasına katkıda bulunabilecek bir diğer OTP aracı yeni Kırsal Kalkınma Tüzüğüdür. SÇD hedeflerinin uygulanması, Topluluk stratejik kılavuzlarında açıkça tanımlanmıştır. Gelecekteki Kırsal Kalkınma Tüzüğü'nün 2. Eksenindeki önlemler (çevre ve arazi yönetimi) bu amacı destekleyici ve katkıda bulunucu potansiyele sahiptir.

Kırsal Kalkınma desteğinin SÇD ile ilgili konuları şöyledir;

- Arazi ıslahı
- Parselasyonun düzenlenmesi
- Tarımsal su kaynakları yönetimi
- Tarıma bağlı çevre koruma

- Doğal afetler yönetimi

6.2.2.2.7 İyi Tarım Uygulamaları ve Minimum Standartlar

Kırsal kalkınma altındaki “iyi tarım uygulamaları” ve SÇD altındaki havza yönetim planları, suyla ilgili konuların, Kırsal Kalkınma ve SÇD altında ortak bir bölgesel standart uygulama olacak şekilde paralel hale getirilmektedir.

6.2.2.3 OTP'nin, SÇD'nin Uygulanmasına Destek Olacak Diğer Politika Araçları

OTP 2003 reformu, SÇD'nin uygulanmasıyla ilgili olarak birçok yenilik getirmektedir. Bunlar Birinci Sütun ve İkinci Sütun kapsamında değerlendirilebilir.

6.2.2.3.1 Birinci Sütun

Üretimden Bağımsız Ödemeler: SÇD'nin uygulanmasıyla ilgili etkiler, çiftçilerin ürettikleri ürün deseninin esnekliğinden kaynaklanmaktadır. Bu, değişik bölgelerde tarımsal faaliyetlerin çevresel etkilerine yön vermektedir. Üretimden bağımsız ödemeler, yoğun üretim için olan primleri azaltacak, arazi kullanımında uygulanacak değişiklikleri kolaylaştıracaktır.

Çapraz Uyum: OTP'den destek sağlanması, içlerinde çevresel koruma yükümlülüklerinin de bulunduğu bir dizi yasal gerekliliklere uyma şartına bağlanmıştır. 2005'ten itibaren, doğrudan destekten yararlanan tüm çiftçiler, 1782/2003 sayılı Komisyon Tüzüğü ve 796/2004 sayılı Komisyon Tüzüğü'ne göre zorunlu Çapraz uyuma tabidir. Çapraz Uyum, AB'nin çevre, halk sağlığı, hayvan sağlığı, gıda güvenliği ve hayvan refahı alanlarındaki mevzuatının uygulanması ve bir çok çiftçi ve arazi sahibi tarafından alınan doğrudan

ödemeler arasında bir ilişki kurmaktadır. Çapraz Uyumun başlıca hedefi, mevcut mevzuata uyumun sağlanmasıdır.

Çiftçiler, Çapraz Uyum standartlarını aşağıda verilen iki şekilde gözeticektir:

- İlk olarak, Yönetmeliğin Ek III'ünde verilen, 5'i çevre ile ilgili mevzuat olmak üzere, toplam 19 Direktif ve Tüzüğe uymak zorundadırlar. Çevre koruma ile ilgili mevzuat şöyledir:
 - 79/409/EEC sayılı yaban kuşlarının korunması hakkındaki Konsey Direktifi (3., 4., 5., 7. ve 8. maddeler)
 - 80/68/EEC sayılı yeraltı sularının kirliliğe karşı korunmasına yönelik Konsey Direktifi (4. ve 5. maddeler)
 - 86/278/EEC sayılı atıksu arıtma tesisi çamurlarının tarımda kullanılmasına yönelik Konsey Direktifi (3. madde)
 - 91/676/EEC sayılı suların tarımdan kaynaklı nitrat kirliliğine karşı korunması hakkındaki Konsey Direktifi (4. ve 5. madde)
 - 92/43/EEC sayılı habitatların korunması hakkındaki Konsey Direktifi (6., 13., 15. ve 22(b) maddeler)
- İkinci olarak, çiftçilerin, "İyi tarımsal ve çevresel koşullar" olarak adlandırılan toprak erozyonu, toprak yapısı, toprak organik maddesi ve minimum seviyede muhafaza konularına ilişkin standartlara uyması gerekmektedir.

SÇD, henüz zorunlu idari gereklilikler kapsamında yer almamaktadır ve diğer zorunlu idari gerekliliklerin SÇD'nin hedefleriyle bir bağı bulunmamakla beraber; çevre ile ilgili direktiflerin uygulanması SÇD'nin hedeflerine ulaşmasında katkıda bulunabilecektir.

Ayrıca, hayvan sağlığı ve refahı ile ilgili zorunlu idari gerekliliklerin SÇD'nin uygulanmasında doğrudan etkileri olmamakla birlikte, dolaylı olumlu etkileri olabilecektir. Örneğin, bitki koruma önlemlerinin piyasaya sürülmesi kullanılan pestisit

ve gübrelerin daha sıkı biçimde kontrol edilmesi dolaylı olarak su kalitesini etkileyebilecektir.

Modülasyon: Modülasyondan kırsal kalkınmaya aktarılan kaynak SÇD'nin uygulanmasında kullanılabilir.

Üretime ara verme (set-aside) : Doğrudan destek alan çiftçiler, üretime ara verdikleri arazilerde de iyi tarımsal ve çevresel durumu sağlayacaklardır. Üretime ara verilen alanlar, koruma bandı işlevleriyle suların korunmasında yararlı olabilirler.

6.2.2.3.2 İkinci Sütun

AB Standartlarını Karşılama Kırsal Kalkınma Altındaki Yeni Bölüm: Bu bölümle getirilen önlemler, havza yönetim planlarının getirdiği yasal standartların uygulanmasında kullanılabilir.

Az Gelişmiş Alanlar: Çevresel sınırlamalar için yapılan telafi ödemeleri iki Natura 2000 Direktifiyle sınırlanmıştır.

Tarımsal Çevre: Tarımsal çevre finansman oranları artırılmıştır. SÇD'nin hedefleriyle bağlantılı çevresel önlemleri uygulama daha fazla esneklik kazanmıştır.

Tarımsal ürün kalitesinin geliştirilmesi: SÇD ile doğrudan ilgisi olmasa da, çevre üzerinde bazı olumlu etkileri olabilecektir.

Kırsal Kalkınma: Çiftlik danışmanlık sistemiyle, SÇD'nin bazı özel bölgesel planlamalarında yararlı olabilecektir.

6.2.2.4 SÇD Altındaki Su Fiyatlaması ve OTP'deki Mali Teşvikler

Piyasalar, tek başına, tarımsal üretimde gerekli çevresel gelişmeleri getirmeyebilir. Gerçekte, genel olarak, tüketicilerin az bir kısmı çevreye dost yollarla üretilmiş ürünleri tercih etmektedirler. Dahası, hali hazırda, çiftçiler suların pestisit ve besin elementleriyle kirlenmesinin maliyeti gibi tarımsal üretimden kaynaklı dışsal maliyetleri de karşılamaktadırlar.

SÇD kapsamındaki, suyun sürdürülebilir kullanımını amaçlayan su fiyatlaması, SÇD'nin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır ve maliyet geri dönüşümü ve kirlenen öder ilkesi gibi ekonomik kavramlarla yakından ilişkilidir.

OTP'nin açık olarak, su fiyatlamasının teşvik ve maliyet geri dönüşüm konularında kuvvetli etkisi bulunmaktadır. İki sütun altında geniş bir ödeme aralığı sağlayarak, OTP, çiftçilere su kullanımıyla ilgili farklı teşvikler sunmaktadır. SÇD gerekliliklerini tam olarak karşılamak üzere uygun bir su fiyatlama sisteminin oluşturulması için, bu ödemeleri anlamak önemlidir.

6.2.2.5 Kontrol ve İzleme

SÇD ve OTP'nin her ikisi de su kalitesi, miktarı ve hidromorfolojik özelliklere odaklanan, farklı izleme ve kontrol gereklilikleri içermektedir. Sıkı bir işbirliği, her iki taraf için de yararlı olabilir.

6.3 Nitrat Direktifi

AB Nitrat Direktifi (91/676/EEC sayılı), 1991 yılında iki temel hedefle uygulamaya konulmuştur. Bunlar; suların tarımdan kaynaklı nitratlarla kirliliğinin azaltılması ve daha fazla kirlenmesinin önlenmesidir. Direktif; tarıma bağlı olarak su kalitesinin izlenmesi ve kirlenmiş suların belirlenmesi, nitrat açısından hassas alanların belirlenmesi, gönüllü iyi tarım uygulamaları kodlarının hazırlanması ve nitrat açısından hassas alanlar için eylem programlarında alınacak önlemleri kapsamaktadır. Hassas alanlar için Direktifte hektar başına kullanılacak hayvan gübresi miktarı yılda 170 kg ile sınırlandırılmıştır.

İyi tarım uygulamaları kodu; gübre kullanım dönemleri, su kaynakları yakınında ve eğimli arazilerde gübre kullanımı, hayvan gübresi depolama yöntemleri, tarlaya yayma yöntemleri, ekim nöbeti ve diğer arazi yönetim metotları gibi faaliyetleri kapsamaktadır. Eylem programları; bazı tip kimyasal gübre kullanımlarının yasaklanma dönemleri, hayvansal gübre depolama tanklarının kapasitelerini, kimyasal gübre kullanım sınırlamalarını (dik eğimlerde, suya doygun, taşkından etkilenmiş, donmuş veya karla kaplı arazilerde, su kaynakları yakınında) ve iyi tarım uygulama kodlarında belirtilen diğer hususlarla ilgili zorunlu önlemler içermelidir.

Nitrat açısından hassas alanların toplamı (ve tüm bölgelerinde bir eylem programı uygulayan ülkeler) mevcut durumda AB-15 alanının % 38'ini oluşturmaktadır. Bununla birlikte Komisyon tahminlerine göre, bu alan en az % 46'ya kadar yükselebilecektir.⁵ Direktifin uygulanması karmaşık bir süreçtir. Komisyon, bazı Üye Ülkeler lehine, uygulamamadan dolayı ihlal davası açmıştır. İyi tarım uygulamaları ve zorunlu çevre standartlarının (nitrat direktifindekiler de dahil olmak üzere) gözetilmesi arasındaki

⁵ Report From the Commission, Implementation of Council Directive 91/676/EEC concerning the protection of waters against pollution caused by nitrates from agricultural sources, Brussels, 17.07.2002, COM(2002) 407 final

bağlantı, OTP'nin ikinci sütununda oluşturulduğu şekliyle, Üye Ülkelerin, Direktifi daha iyi bir şekilde uygulamalarına katkıda bulunabilir.

6.4 Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO'lar)

GDO'larla ilgili AB mevzuatı 1990'ların başlarından beri yürürlükte olup, bu düzenleyici çerçeve daha da genişletilmiştir. Vatandaşların sağlığını ve çevreyi koruma ve aynı zamanda biyoteknoloji için tek bir piyasa oluşturma amaçlı özel mevzuat hazırlanmıştır. GDO'larla ilgili AB mevzuatının ana bölümlerinden biri genetiği değiştirilmiş organizmaların çevreye bırakılmasını kapsamaktadır. 1990/220/EEC sayılı direktifin yerine geçen 2001/18/EC sayılı direktif, herhangi GDO'nun veya GDO içeren bir ürünün çevreye bırakılması veya piyasaya sürülmesiyle ilgili onay sürecini ortaya koymaktadır. Düzenleyici çerçevedeki şartlardan bazıları şöyledir:

- GDO'ların tarımsal üretimi veya piyasaya sürülmesiyle ilişkili çevre ve insan sağlığı üzerindeki risklerin değerlendirilmesi,
- Diğer GDO'larla ve çevreyle etkileşim neticesinde ortaya çıkan uzun vadeli etkilerin de dahil olduğu zorunlu piyasaya arz sonrası denetim gereklilikleri,
- Kamuya bilgi verme zorunluluğu,
- Üye ülkeler için piyasaya arzın her aşamasında etiketleme ve takip edilebilirliğin sağlanması zorunluluğu,
- GDO'ların ilk onayının en fazla 10 yıl ile sınırlandırılması,
- Bilimsel Komite'den görüş isteme,
- GDO'ların onay sürecinde Avrupa Parlamentosu'nun görüşünü alma.

1990/220 sayılı direktifin Ekim 1991'de yürürlüğe girmesinden beri, AB'de, 18 GDO'nun ticari olarak piyasaya sürülmesine izin verilmiştir. Bununla birlikte, Ekim 1998'den beri başka izin verilmemiştir. GDO'larla ilgili mevzuat gözden geçirilmektedir.

6.5 Diğer Mevzuat

Çevre ile ilgili genel AB mevzuatı aynı zamanda tarımla da ilgilidir. 24 Eylül 1996 tarih ve 96/61/EC sayılı Entegre Kirlilik Önleme ve Kontrolü Direktifi, açıkça tanımlanmış büyüklükteki sanayi ve entansif üretim yapan hayvan besi çiftliklerinin havaya, suya ve toprağa verilen kirletici madde emisyonlarını önlemeyi, atık üretiminin azaltılması ve güvenli bir şekilde bertarafının sağlanmasını, kullanılmayan sanayi alanlarının tatmin edici bir şekilde düzenlenmesini şart koşmaktadır. 27 Haziran 2001 tarih ve 2001/42/EC sayılı Stratejik Çevresel Etki Değerlendirme Direktifi ve 27 Haziran 1985 tarih ve 85/337/EEC sayılı Çevresel Etki Değerlendirme Direktifi toprak üzerinde muhtemel etkilere sahip olanlar da dahil olmak üzere belli bazı plan, program ve belli bazı özel ve kamu projeleri için çevresel etki değerlendirme çalışmasının yapılmasını şart koşmaktadır. Toprak ile ilgili risk değerlendirmeleri 23 Mart 1993 tarih ve (EEC) 793/93 sayılı Tüzük uyarınca yapılmaktadır. Habitat Direktifi, kendine has toprak özelliklerine sahip bazı karasal yaşam alanını tanımlamaktadır.

Ayrıca, toprak kirliliğinin önlenmesine de katkıda bulunacak atık yönetimi ile ilgili geniş bir mevzuat bulunmaktadır (Atık Çerçeve Direktifi, Düzenli Depolama Direktifi, Atıkların Yakılması hakkındaki Direktif, Kentsel Atıksu Direktifi).

7. TÜRKİYE'DE TARIM-ÇEVRE

7.1 Türkiye'de Tarımsal Politikalar

Tarım sektörü; gıda güvenliği, kırsal kalkınma, yapısal uyum, gelir ve çevre hedeflerine yönelik genel yapısı ile sosyal ve ekonomik açıdan stratejik öneme sahip bir sektör olarak değerlendirilmektedir.

Günümüzde tarımsal politikalar; (a) Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve Hazine Müsteşarlığı işbirliği ile hazırlanan ve 30.11.2004 tarih ve 2004/92 sayılı Yüksek Planlama Kurulu Kararı ile kabul edilen "Tarım Stratejisi 2006-2010 Belgesi" ve (b) 8 Nisan 2006 tarihinde kabul edilerek işlerlik kazanan 5488 sayılı Tarım Kanunu çerçevesinde yürütülmektedir. Ayrıca, tarım politikaları ülkemizde ana hedefleri Beş Yıllık Kalkınma Planlarında belirlenen bir çerçeve içerisinde de yer almaktadır.

Tarım Kanunu ile tarım sektörünün ve kırsal alanın kalkınma plan ve stratejileri doğrultusunda geliştirilmesi ve desteklenmesi için gerekli politikaların tespit edilmesi ve düzenlemelerin yapılması amaçlanmıştır. Tarım politikalarının ilkeleri içinde sürdürülebilirlik, insan sağlığı ve çevreye duyarlılık da benimsenmiştir.

Tarım Stratejisi 2006-2010 Belgesi ile; kaynakların etkin kullanımı ilkesi çerçevesinde ekonomik, sosyal, çevresel ve uluslar arası gelişmeler boyutunu bütün olarak ele alan örgütlü, rekabet gücü yüksek, sürdürülebilir bir tarım sektörünün oluşturulması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda temel ilkelere; AB'ye uyum gözetilerek ve DTÖ Tarım Anlaşması esas alınması, piyasa mekanizmalarını bozmayacak destekleme araçlarının uygulanması, kırsal kalkınmada katılımcılığın benimsenmesi, esas alınmıştır.

Bu yaklaşım çerçevesinde tarımsal destekleme araçları;

- Doğrudan Gelir Desteği,
- Fark Ödemeleri,
- Hayvancılık Destekleri,
- Kırsal Kalkınma Destekleri,
- Telafi Edici Ödemeler (Alternatif Ürün Programı),
- Ürün Sigortası ödemeleri,
- Çevre Amaçlı Tarımsal Alanların Korunması (ÇATAK) Program Desteği,
- Diğerleri (Ar-GE Hizmetleri, İhracat Teşvikleri, gerektiğinde bazı girdi destekleri, Araştırma Hibeleri vb.) olarak belirlenmiştir.

7.2 AB OTP'ye Uyum Çalışmaları

Türk tarımının OTP'ye uyumu, gerek AB ve gerekse Türkiye açısından “müktesebat” konusunda yoğunlaşmış durumdadır. Türk tarımının AB tarımına göre önemli farklılıklar göstermesi nedeniyle, OTP'ye uyum önemli sorunlar yaratabilecektir. Ayrıca AB'nin uzun yıllar süren çalışmalar sonucu oluşmuş, karmaşık ve başlangıcından günümüze dek önemli reform çalışmaları ile değişime uğramış Ortak Tarım Politikası'na uyumun kolay olmayacağı da açıktır.

Türk tarımının OTP'ye uyumu ile ilgili en son ve önemli gelişme Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB) ile ortaya çıkmıştır. KOB Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin yol haritasını ve tam üyeliğin gerçekleşmesi için, Türkiye tarafından gerçekleştirilmesi gereken asgari koşulları belirtmektedir. 18 Şubat 2008 Tarihinde AB Konseyi Tarafından Kabul Edilen KOB'da, 11. Fasıll olan Tarım ve Kırsal Kalkınma başlığı altında orta vadeli önceliklerden; “Tarımsal-çevresel önlemlerin gelecekte uygulanmasını teminen, çevre ve kırsal alana ilişkin pilot projelerin uygulanması için hazırlıklara başlanmalıdır.” ifadesi yer almaktadır.

7.3 Türkiye’de Tarım-Çevre Politikaları

Tarım-çevre politikaları; önceki bölümlerde de değinilen tarım politikalarının dayandığı Tarım Kanunu ve güncel ve gelecek ihtiyaçlara cevap veren Tarım Stratejisi 2006-2010 Belgesi ve Kalkınma Planları ile çevre politikalarının dayandığı Çevre Kanunu ve bu kanuna dayanılarak hazırlanan diğer ikincil mevzuat ve 2007-2023 yıllarını kapsayan AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi (UÇES) çerçevesinde şekillenmektedir.

Tarım Kanunu ve Tarım Strateji Belgesindeki tarım-çevreye ilişkin politika önceliklerine önceki bölümlerde değinilmeye çalışılmıştır. Bunların haricinde Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından önceki yıllarda beş yılda bir hazırlanmakta olan yıllık kalkınma planlarının da bir politika çerçevesi sunduğu söylenebilir.

Türkiye çevre politikasına ilişkin gelişmeler 1970’li yılların ortalarında Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı ile başlamıştır. Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının esas alındığı Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda (1996-2000), her ne kadar bir önceki plana ilave olarak, çevre politikalarının ekonomik ve sosyal politikalara entegrasyonunda ekonomik araçlardan yararlanılacağı belirtilmiş olsa da, tarım-çevre bağlantısının dikkate alınmadığı görülmektedir. Ancak, çevre kirliliği ve sorunlarına verilen önemi gösteren Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı (UÇEP) bu plan döneminde hazırlanmıştır. UÇEP, çevre açısından öncelik taşıyan girişimleri belirlemekte, insan ve çevre sağlığı açısından tehdit oluşturan kirlilik kaynaklarını tanımlamaktadır. Tarımın çevre üzerinde etkili olduğu ifadesinin yer aldığı Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda (2001-2005) tarım-çevre politikaları ilk kez bu kadar ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Planda, tarıma ilişkin amaç, ilke ve politikalarda, doğal kaynakların sürdürülebilir biçimde kullanılması, gen kaynaklarının korunması ve saklanması sisteminin kurulmasının sağlanması üzerinde durulmaktadır. Tarımsal politikalar doğrultusunda dengeli ve çevreyle uyumlu tarımsal kalkınmanın sağlanması yönünde davranılacağı da belirtilmektedir. Son olarak 2007-2013 dönemini kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı’nda Ülkemizdeki doğal bitki gen kaynağı ile biyolojik

çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilirliği için GDO'lara ilişkin standartların oluşturulması ihtiyacından bahsedilmekte, tarım ve turizm gibi çevreye duyarlı sektörlerde ekolojik potansiyel değerlendirilecek, koruma-kullanma dengesinin gözetilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca, su kaynaklarının havza temelinde bütüncül bir yaklaşımla planlanması, sulama altyapısının işletme ve yönetiminin katılımcı mekanizmalarla gerçekleştirilmesinin sağlanması, toprak ve su kaynaklarının etkin ve sürdürülebilir kullanımı için üreticilere yönelik programların uygulanması hedeflenmiştir.

Tarım-çevre politikalarını oluşturan bir diğer önemli kaynak ise 2007-2013 dönemini kapsayan Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisidir. Tarımsal faaliyetlerin çevre koruma tedbirleri ile birlikte geliştirilmesi söz konusu Stratejinin önceliklerindedir. Bu çerçevede, entegre tarım havzaları programlarının geliştirilmesi, organik tarım ve iyi tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması, çevre dostu üretim yöntemlerinin uygulaması ve çeşitlendirilmesi ve tarımsal faaliyetlerden kaynaklanan çevre kirliliğinin izlenmesine yönelik tedbirlerin alınması ve bu faaliyetlerin desteklenmesi hedeflenmektedir.

2007-2023 dönemini kapsayan UÇES ise Türkiye'nin, AB'ye girişi için bir ön koşul olan, AB çevre müktesebatına uyum sağlaması ve mevzuatın etkin bir şekilde uygulanması amacıyla tam uyumun sağlanması için ihtiyaç duyulacak teknik ve kurumsal altyapı, gerçekleştirilmesi zorunlu çevresel iyileştirmeler ve düzenlemelerin neler olacağına ilişkin detaylı bilgileri içermektedir. UÇES'de sektörler arası entegrasyonu temel ilke olarak kabul edilmekte, birçok sektörün yanında tarım sektörü politikalarında çevre korumayla ilgili hususların dikkate alınacağı belirtilmektedir.

7.4 Tarımsal Üretimle İlişkili Temel Çevresel Konulara Yönelik Düzenlemeler

7.4.1 Su Yönetimi

Ülkemizde su yönetiminde birçok kurum ve kuruluş faaliyet göstermektedir. Bununla beraber, başlıca kurumlar Çevre ve Orman Bakanlığı ve 31 Ağustos 2007 tarihinden itibaren bu Bakanlığa bağlanan DSİ'dir.

Çevre ve Orman Bakanlığı'nın su kaynaklarının yönetimine ilişkin sorumlulukları şöyledir:

- Genel çevresel politikaları geliştirilmesi ve uygulanmasında koordinasyon ve işbirliğinin sağlanması,
- Çevre planlarının geliştirilmesi, onaylanması ve uygulanmasının sağlanması,
- Laboratuvarların kurulmasının sağlanması,
- Ulusal Çevresel Etki Değerlendirme Yönetmeliğinin uygulanmasının sağlanması,
- Ramsar alanlarının belirlenmesi,
- Ulusal Su Mevzuatının AB Müktesebatına uyumunda koordinasyonun sağlanması,
- Su Kaynaklarının kalite sınıflandırmasının belirlenmesi,
- Tesislerin atıksu deşarj izinlerinin verilmesi, deşarjların ve atıksu arıtma tesislerinin izlenmesi,
- Su kaynaklarının korunması için planların hazırlanması.

DSİ ise, belirlenen 25 adet akarsu havzasında; sulama, içmesuyu temini, hidroelektrik enerji üretimine yönelik yatırım, planlama, tasarım, inşa ve işletimden sorumludur. Ayrıca yüzey ve yeraltı sularının korunması ve taşkın kontrolü de görevleri arasındadır.

Bu kurumların dışında, su yönetimi alanında önemli yetki ve sorumlulukları bulunan kurumlar; Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, İller Bankası ve Sağlık Bakanlığı'dır.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın su yönetimi alanındaki başlıca yetki ve sorumlulukları ise;

- Su, bitki, hayvan ve su ürünleri kaynaklarının korunması,
- Su ürünleri üretim sahalarına yapılan deşarjların kontrolü ve
- İç sularda ve yeraltı sularında nitratın izlenmesidir.

Su yönetiminin yasal çerçevesini oluşturan mevzuata ise; Çevre Kanunu, 6200 sayılı DSİ Kanunu ve 167 sayılı Yeraltı Suları Kanunu'dur.

Çevre Kanunu'na dayanılarak su kalitesinin korunması ve su kirliliğini önlemek amacıyla 1998 yılında Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği (SKKY) çıkartılmış ve 2004 yılında revize edilmiştir. Yönetmelikte, su kaynakları kalite sınıfları verilmekte, suyun kalitesi ve kullanımına göre standart getirilmektedir. Ayrıca, alıcı ortama veya kanalizasyona deşarj edilecek atıksuların standartları da verilmektedir. Bunlardan başka su kalitesinin korunmasına ilişkin planlama esasları da söz konusu Yönetmelikte sunulmaktadır.

SKKY'de, atıksu kaynakları içerisinde tarımsal alanlardan kaynaklı atıksular da yer almakta, aşırı üretim artışına neden olan besin maddelerinin alıcı ortamın dengesini bozacak şekilde aşırı boşaltımı, suların korunacağı kirletici etkenlerden sayılmaktadır. Söz konusu Yönetmelikte Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın yetkili olduğu konular şöyledir:

- Su ürünleri üretimi söz konusu olan sularda alıcı ortam standartlarını belirleme yetkisi,
- İçme-kullanma suyu rezervuarlarının kısa ve orta mesafeli koruma alanlarında tarımsal faaliyetlerin kontrol ve denetimi,
- Yeraltı sularının içmesuyu amaçlı kullanıldığı yerlerde tarım ilaçlarının niteliği ve kullanımında izin yetkisi.

Su yönetiminde önemli bir yer tutan diğer mevzuat ta 1971 yılında yürürlüğe giren 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu ve bu kanuna dayanılarak hazırlanıp yürürlüğe giren 1995 tarihli Su Ürünleri Yönetmeliği'dir. Bu Yönetmelik ortam su kalitesini, su ürünlerinin büyüyüp çoğaldığı suların kalitesini korumak için gerekli deşarj standartlarını ve Türkiye'de kullanılan tarım ilaçlarından suda yaşayan canlılara zararlı maddeler için müsaade edilen maksimum konsantrasyonları belirlemektedir.

Tarımsal kaynaklı nitrat kirliliğinin önlenmesine ilişkin olan 2004 tarihli Tarımsal Kaynaklı Nitrat Kirliliğine Karşı Suların Korunması Yönetmeliği'ne Madde 7.6.2'de değinilmektedir.

7.4.2 Toprak Kaynakları – Arazi Kullanımı Yönetimi

Toprak kaynakları ve arazi kullanımını düzenleyen mevzuatın başlıcaları; Toprak Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği, Mera Kanunu ve Tarım Arazilerinin Korunması ve Kullanılmasına Dair Yönetmelik'tir.

31 Mayıs 2005 tarihinde yürürlüğe giren Toprak Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği'nin amacı 1. maddede şu şekilde belirtilmiştir: “Alıcı ortam olarak toprak kirlenmesinin önlenmesi, kirliliğin giderilmesi, arıtma çamurlarının ve kompostun toprakta kullanımında gerekli tedbirlerin alınması esaslarını sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle uyumlu bir şekilde ortaya koymaktır.” Yönetmeliğin kapsamı ise, toprak kaynaklarının kirliliğine yol açabilecek olan faaliyetler ile tehlikeli madde ve atıkların toprağa deşarjı ve atıksu arıtma tesisi çamurlarının kontrollü kullanımının esaslarıdır.

Meraların kullanımı ve korunması ise 28 Şubat 1998 tarihli Mera Kanunu ile düzenlenmektedir.

23 Mart 2005 tarihli Tarım Arazilerinin Korunması ve Kullanılmasına Dair Yönetmelik ise tarım arazilerinin korunmasının ve amacına uygun bir şekilde kullanılmasının sağlanması ve bu alanların hangi zorunlu hallerde tarım dışı amaçlarla kullanılabilmesine dair usul ve esasları belirlemektedir.

7.4.3 Zirai İlaç Kullanımı

Zirai ilaçlar (pestisit) ile ilgili birçok yasal düzenleme bulunmaktadır. Bunlardan önemlileri; ilaç, etiket, imalat denetimlerin hakkındaki 22 Haziran 1995 tarihinde yürürlüğe giren Zirai Mücadele İlaçları Kontrol Yönetmeliği, 11.10.2007 tarihli Bitki Koruma Ürünlerinin Toptan ve Perakende Satılması ile Depolanması Hakkında Yönetmelik, 10.08.1991 tarihli Zirai Mücadele İlaçları Uygulamalarında Son İlaçlama ile Hasat Arasında Geçmesi gerekli Asgari Sürelerle İlgili Tebliğ'dir.

7.4.4 Genetik Kaynaklar/Biyçeşitlilik

Genetik kaynakların korunması çalışmalarına temel olan yasal düzenlemeler aşağıda verilmektedir:

- Bitki Genetik Kaynaklarının Toplanması Muhafazası ve Kullanılması Hakkında Yönetmelik (15 Ağustos 1992); Türkiye bitki genetik kaynaklarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla, sürveyi, toplanması, toplanan materyalin muhafazası, üretilmesi, yenilenmesi, karakterizasyonu, değerlendirilmesi, dökümantasyonu ve değişimiyle ilgili esasları düzenlemek üzere hazırlanmıştır.
- Tarım Kanunu (18.04.2006) içerisindeki bir madde; biyolojik çeşitliliğin, genetik kaynakların ve ekosistemlerin korunması ve geliştirilmesine ilişkin araştırmaların yapılması, Biyoteknolojik yollarla ve/veya çeşitli ıslah metotları kullanılarak elde edilen ürünlerin fikrî mülkiyet hakları kapsamında korunması, kaydı, tescili, üretimi, tüketimi, gıda olarak kullanımı, ihracatı ve ithalatı

hakkında ilgili kurum ve kuruluşların görüşü alınmak suretiyle gerekli düzenlemeler için tasarlanmıştır.

- Tohumculuk Kanunu (08.11.2006) içerisindeki bir madde; bitki genetik kaynaklarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla sürveyi, toplanması, muhafazası, üretilmesi, yenilenmesi, karakterizasyonu, değerlendirilmesi, dökümantasyonu ve değişimiyle ilgili esasları düzenlemek için hazırlanmıştır.
- Bitki Çeşitlerinin Kayıt Altına Alınması Yönetmeliği (13.01.2008); tarımsal bitki türlerine ait çeşitlerin kayıt altına alınması, kayıt listelerinin oluşturulması, kütükte kalış süresi ve silinmesi, bitki genetik kaynaklarının kaydedilmesi esaslarının belirlenmesini amaçlamaktadır.

7.5 Tarımda Çevresel Koruma Uygulamaları

Tarım-çevre politikalarının uygulanması kapsamında Tarımda Reform Uygulama Projesi'nin (ARIP) parçası olarak Çevre Amaçlı Tarım Arazilerin Korunması (ÇATAK) programı uygulanmaktadır. Organik tarıma ilişkin yönetmelik (1994) AB mevzuatına uygun olarak geliştirilen organik tarımı kapsayan standartları, tanımları, sertifikasyonu ve tüzükleri tanımlamaktadır. Çiftçi geçiş program (2001) fazla üretilen ürünlerden alternatif ürünlere geçiş için çiftçilere destek sağlayarak İyi Tarım Uygulamaları Yönetmeliğiyle (2004) yürürlüğe konan çevreye faydalı yönetim uygulamalarına giriş için fırsat sağlamıştır

7.5.1 ÇATAK Programı

Proje, çevre amaçlı tarımsal arazilerin korunması amacı kapsamında, çok hassas bölgelerde yetiştiricilik yapan üreticilerin tarımdan tamamen çıkmaları veya hassas habitat alanlarını tehdit etmeyen, değiştirilmiş veya en aza indirilmiş tarımsal uygulamalar kullanmalarını sağlamak için geliştirilmiştir. 2006-2010 Tarım Strateji Belgesi uyarınca tarımsal destekleme araçlarına ayrılan bütçenin % 5'i ÇATAK Programı desteklerine tahsis edilecektir.

ÇATAK Programı kapsamında Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca belirlenecek alanlarda ve üç ayrı kategoride belirlenen uygulamalara göre ödeme yapılması esas alınmıştır. Bunlar;

- 1. kategori: Erozyonla mücadele ve arazinin ıslah edilmesi,
- 2. kategori: Çevre dostu tarım teknikleri ve kültürel uygulamalar,
- 3. kategori: Çayır-mera tesisi, daimi bitki örtüsü oluşturma ve çok yıllık yem bitkileri tesisi şeklindedir.

Proje öncelikle pilot olarak seçilen; Kırşehir- Seyfe Gölü bölgesinde yer alan Eskidoğanlı, Gümüşkümbet, Yazıkınık ve Seyfe köylerinde 1 350 ha, Konya – Ereğli Sazlığı bölgesinde yer alan Adabağ, Tatlıkuyu, Taşağı, Sarıtopallı ve Aşıklar köylerinde 1 050 ha, Kayseri – Sultan Sazlığı bölgesinde yer alan Ovaçiftlik, Yeşilova, Musahacılı, ve Çayırözü köylerinde 1 500 ha, Isparta – Kovada Gölü Kanal bölgesinde yer alan Tepeli, Balkırı, Yukarı Gökdere, Kırıntı, Serpil ve Yuvalı köylerinde 1 100 ha olmak üzere toplam 5 000 ha alanda uygulanmaya başlamıştır.

7.5.2 İyi Tarım Uygulamaları

İyi Tarım Uygulamalarına (İTU) İlişkin Yönetmelik 8 Eylül 2004 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yönetmeliğin amacı; “çevre, insan ve hayvan sağlığına zarar vermeyen bir tarımsal üretimin yapılması, doğal kaynakların korunması, tarımda izlenebilirlik ve sürdürülebilirlik ile gıda güvenliğinin sağlanması”dır. Yönetmelikte İTU; “Tarımsal üretim sisteminin sosyal açıdan yaşanabilir, ekonomik açıdan karlı ve verimli, insan sağlığını koruyan, hayvan sağlık ve refahı ile çevreye önem veren bir hale getirmek için uygulanması gereken işlemler” olarak tanımlanmaktadır.

İTU kriterlerine göre üretim yapan üreticilerin görev ve sorumlulukları aşağıdaki gibidir:

- Üretim alanlarında yaptıkları gübre, bitki koruma uygulamalarını ve gerekli olan diğer zorunlu uygulamaları kayıt altına almak,
- Bitki koruma ve hayvan sağlığı ürünlerini tavsiyesine uygun olarak kullanmak,
- Üretimde hastalıklar, zararlılar ve yabancı otlar ile mücadele yapmak,
- Toprak, su, çevre ve insan sağlığını koruyucu tedbirler almak,
- Toprak ve yaprak analizlerini yapmak/yaptırmak, gübrelemeyi analiz sonuçlarına göre uygulamak ve analiz sonuçlarını kayıt altında tutmak,
- Sulama suyunu analiz ettirmek, önerilen miktar ve metotlarda uygulamak ve kayıt altına almaktır

7.5.3 Organik Tarım

Organik tarımla ilgili mevzuat çerçevesi aşağıda verilmektedir:

- 5262 sayılı Organik Tarım Kanunu 03.12.2004 tarihli ve 25659 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir,
- Bu Kanuna uygun ve AB Yönetmeliklerine uyumlu olan “Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik” 10.06.2005 tarihli ve 25841 sayılı değişikliği 17.10.2006 tarihli ve 26322 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir

Söz konusu Yönetmelikte, organik tarım faaliyetleri; “Toprak, su, bitki, hayvan ve doğal kaynaklar kullanılarak organik ürün veya girdi üretilmesi ya da yetiştirilmesi, doğal alan ve kaynaklardan ürün toplanması, hasat, kesim, işleme, tasnif, ambalajlama, etiketleme, muhafaza, depolama, taşıma, pazarlama, ithalat, ihracat ile ürün veya girdinin tüketiciye ulaşıncaya kadar olan diğer işlemler” olarak tanımlanmaktadır.

Yönetmelikte: organik tarım metoduyla bitkisel ve hayvansal üretim; organik ürünlerin işlenmesi, ambalajlanması, etiketlenmesi, depolanması, taşınması ve pazarlanması; kontrol ve/veya sertifikasyon sisteminin işleyişi; yetkilendirilmiş kuruluşlar ve komitelerin kuruluş esasları verilmektedir.

7.5.4 Diğer Uygulamalar

Yukarıda açıklanan tarım-çevre uygulamalarına ek olarak, 2004-2011 dönemini kapsayan ve Küresel Çevre Fonu (GEF) tarafından desteklenen Anadolu Su Havzaları Rehabilitasyon Projesi ile; Orta Anadolu ve Karadeniz bölgelerindeki 6 ilde (Samsun, Amasya, Tokat, Çorum, Sivas ve Kayseri) sürdürülebilir doğal kaynak yönetiminin ve katılımcı planlamanın sağlanması, doğal kaynaklar üzerindeki baskının azaltılması, çevreyle dost tarım ve ormancılık faaliyetlerinin benimsenmesi, kurumsal kapasitenin artırılması ile halkın bilinçlendirilmesi ve AB'ne uyum sürecinde su ve besin yönetimi ile ilgili politikaların geliştirilmesi hedeflenmektedir.

7.6 AB'ye Uyum Kapsamında Yer Alan Çalışmalar

7.6.1 AB OTP Kapsamındaki Çevresel Gereklilikler

2003 yılında OTP'de yapılan reformla doğrudan destekten yararlanan tüm çiftçilerin zorunlu olarak tabi duruma geldiği çapraz uyumun esasları doğrudan destek programlarını düzenleyen 1782/2003 sayılı Konsey Tüzüğü ile oluşturulmuştur. Tüzükte çiftçilerin uymakla yükümlü olduğu çevre koruma, hayvan ve bitki sağlığı ile ilgili AB mevzuatı verilmektedir.

Hali hazırda Türkiye'de çapraz uyum kurallarını düzenleyen herhangi bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Dekar başına yapılan doğrudan gelir desteği ödemeleri, Çiftçi Kayıt Sistemine dahil olma, toprak analizi yaptırma ve organik tarım yapma

koşullarına bağlı olarak gerçekleştirilmektedir. Bu uygulama AB OTP'deki çapraz-uyuma uygun değildir.

2008 yılının Ocak ayında, MATRA programından desteklenen “Türkiye Tarımsal Üretiminde Çapraz Uyumun Geliştirilmesi Projesi” başlamıştır. 2 yıllık bir sürede tamamlanacak olan projenin amacı; tarımsal üretim faaliyetlerinin, çevreye duyarlı, insan ve hayvan sağlığına zarar vermeyen, doğal kaynakları korumayı hedefleyen bir sistemde sürdürülmesini sağlamak üzere Türkiye Çapraz Uyum Kriterlerinin belirlenmesidir.

Proje ile elde edilmesi planlanan sonuçlar ise şu şekildedir:

- Türkiye Çapraz Uyum Standartları içerisinde yer alacak Yasal İdari Şartların belirlenmesi,
- Türkiye Çapraz Uyum Standartları içerisinde yer alacak İyi Tarım ve Çevre koşullarının belirlenmesi,
- Türkiye Çapraz Uyum Standartlarının oluşturulması ve sürdürülmesinde görev alacakların konuya ilişkin bilgi, beceri ve uygulama kapasitelerinin artırılması,
- Türkiye Çapraz Uyum Standartlarına yönelik uygulama planlarının oluşturulması.

7.6.2 AB Çevre Müktesabatına Uyum

7.6.2.1 Su Çerçeve Direktifi

2000/60/AT sayılı Su Çerçeve Direktifi su kaynaklarının havza bazında entegre yönetimini esas almakta ve bu bağlamda su yönetiminin esaslarını belirlemektedir. Söz konusu direktif ile ilgili ayrıntılar Madde 6.2'de verilmektedir.

Mevcut durumda söz konusu direktifin uyumlaştırılması ve uygulamaya geçilmesi, ülkemizin bazı özel koşullarından dolayı (sınıraşan suların yönetimi hususu) çok zor ve uzun bir sürece yayılması gereken bir çalışma olmakla birlikte bu direktife yönelik olarak gerçekleştirilen bazı çalışmalar da bulunmaktadır.

Bu çalışmalardan ilki Hollanda Hükümeti'nin MATRA programı desteğiyle 2002-2004 yılları arasında yürütülmüş olan "Su Çerçeve Direktifi'nin Türkiye'de Uygulanması Projesi"dir. Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü ile Çevre ve Orman Bakanlığı'nın ana koordinasyonunda diğer ilgili kurum ve kuruluşların da katılımıyla yürütülen proje kapsamında pilot proje alanı olarak seçilen Büyük Menderes Nehir Havzası için "Taslak Entegre Havza Yönetim Planı" hazırlanmıştır. Proje, gerek ilgili kurumların Su Çerçeve Direktifi hakkında bilgilennemeleri ve bu alanda kapasitelerinin geliştirilmesi, gerekse kurumlar-arası koordinasyonun sağlanması açısından başarılı bir proje olmuştur.

Su Çerçeve Direktifi ile bağlantılı diğer bir çalışma ise Avrupa Birliği-Türkiye Katılım Öncesi Mali Yardımı 2006 yılı programlamasından desteklenen "Su Sektörü için Türkiye'ye Kapasite Geliştirme Desteği" başlıklı projedir. Bu Proje, ülkemizin Avrupa Birliği'ne katıldığı tarihte AB su müktesebatının tam olarak uygulanmasını sağlamak üzere, AB su mevzuatının özellikle 2000/60/EC sayılı Su Çerçeve Direktifi, 91/271/EEC sayılı Kentsel Atıksu Arıtma Direktifi, 76/464/EEC sayılı Tehlikeli Maddeler Direktifi ve bağlantılı Direktifler ile aynı çizgi içerisinde bir su yönetimi için Türkiye'ye yardım etmeyi amaçlamaktadır.

Proje, biri "eşleştirme projesi", diğeri "malzeme temini" olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır.

Malzeme temini bölümü, eşleştirme kısmının başlamasından sonra ortaya konacak analiz sonuçlarına göre izleme istasyonları ve laboratuvar gibi alanlarda kullanılacak malzemenin standart AB satın alma prosedürleri doğrultusunda satın alınmasını kapsamaktadır.

Eşleştirme projesi 4 ana bileşenden oluşmaktadır. Bu bileşenlerin başlıkları şöyledir:

- Bileşen 1: Projenin amacı bölümünde belirtilen hususlar çerçevesinde, Su Çerçeve Direktifi, Kentsel Atıksu Arıtma Direktifi ve Tehlikeli Maddeler Direktifi'nin yasal ve kurumsal analizinin yapılması.
- Bileşen 2: Projenin amacı bölümünde belirtilen hususlar çerçevesinde, Su Çerçeve Direktifi ve Tehlikeli Maddeler Direktifi için uygulama planlarının geliştirilmesi.
- Bileşen 3: Büyük Menderes Nehir Havzasında Su Çerçeve Direktifi, Kentsel Atıksu Arıtma Direktifi ve Tehlikeli Maddeler Direktifi prensiplerinin pilot uygulaması.
- Bileşen 4: Kapsamlı İletişim Stratejisinin Geliştirilmesi

Söz konusu eşleştirme projesi sonucunda, söz konusu direktiflerin ülkemizde uygulanabilmesi için "Ulusal Uygulama planları" hazırlanacak olup, anılan planlar içerisinde direktiflere uyum için alınması gereken idari kapasite arttırımı, yatırım ve eğitim ihtiyaçları belirlenecektir.

7.6.2.2 AB Nitrat Direktifinin Uygulanması

AB'nin Tarımsal kaynaklardan gelen nitratların neden olduğu kirlenmeye karşı suların korunması Hakkında 12 Aralık 1991 tarih ve 91/676/EEC sayılı Konsey Direktifi'ne uyum sağlamak üzere 18.02.2004 tarihinde Tarımsal Kaynaklı Nitrat Kirliliğine Karşı Suların Korunması Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir.

Yürürlüğe giren söz konusu yönetmeliğin amacı, tarımsal kaynaklı nitratın suda neden olduğu kirlenmenin tespit edilmesi, azaltılması ve önlenmesidir. Yönetmelik çerçevesinde, 50 mg/l den fazla nitrat içeren içme suyu amacıyla kullanılan ya da kullanılabilir kalitede olan tüm yüzey suları ve yeraltı suları ile önlem alınmazsa ötrofikasyona maruz kalacak sular için kirlilik kaynağı olan alanlar Hassas Bölge olarak belirlenecek ve her bir bölge için özellikle gübre yönetimi önlemlerinin yer aldığı eylem planları oluşturularak uygulanmaya başlanacaktır.

Ocak 2005-2007 tarihleri arasında Hollanda – Türkiye işbirliği ile, faydalanıcıları Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Devlet Su İşleri ve Çevre ve Orman Bakanlığı olan “AB Nitrat Yönetmeliğinin Türkiye’de Uygulanması Projesi” gerçekleştirilmiştir. Proje sırasında, Türkiye’deki mevcut nitrat izleme ağı (yeraltı sularında) incelenmiş ve geliştirilmiştir. İlgili teknik personele eğitim verilmiş nitrat kirliliği ile ilgili izleme prosedürleri birbirine uyumlu hale getirilmiştir. Proje ayrıca Türkiye’deki nitrat kirliliği hakkında ilk değerlendirmeleri yapmıştır. Bazı “sıcak noktalar” tanımlanmış ve bunlar için alınması gereken ilk önlemler ortaya konulmuştur. Proje kapsamında, öncelikle Türkiye tarımının çevrenin tarımsal faaliyetler nedeni ile karşılaştığı tehditleri de içeren bir analizi yapılmıştır. Daha sonra, Türkiye’nin yeraltı ve yüzeysel suların nitrat konsantrasyonları açısından kaliteleri değerlendirilmiş, üçüncü olarak ise Nitrate Hassas Bölgelerin tanımları için kullanılacak bazı kriterler önerilmiş ve Hassas Bölgeler bu kriterlere göre belirlenmiştir. Bunun ardından da Türkiye için özel önlemler içeren bir “İyi Tarımsal Uygulamalar Kodu” geliştirilmiştir. Sonra, Türkiye’deki Nitrate Hassas Bölgeler için bir “Eylem Planı” oluşturulmuştur.

Son olarak Avusturya, Hollanda ve İngiltere ile Ocak 2009’da başlayacak ve bir yıl sürecek olan “Türkiye’de Nitrat Direktifinin Uygulanması için Kapasitenin Geliştirilmesi ve Destek Sağlanması” Eşleştirme Projesinin gerçekleştirilmesi öngörülmektedir.

8. SONUÇ

Avrupa Birliği tarım politikasını şekillendiren, Ortak Tarım Politikası 1960'lı yılların başında oluşturulup uygulamaya konduğunda, başlıca hedeflenen tarımsal üretimin arttırılması, toplumun gelir seviyesine uygun makul fiyatlardan gıda temininin sağlanması ve üreticilerin refah seviyelerinin, tarımsal üretimin sürekliliğini sağlayacak şekilde yükseltilmesine dönük olmuştur.

1980'li yılların sonuna kadar OTP'nin içeriğinde çok fazla değişiklik yapılmamış, bununla birlikte üretimdeki aşırı artış, tarımsal desteklerin bütçedeki fazlalığı, ekonomik faaliyetlerin ve ticaretin yerel olmaktan çıkmaya başlaması ve küresel ekonomiyi ve ticaret kurallarının kendini iyiden iyiye hissettirmesi, rekabet eşitliği sağlama kavgaları, doğal kaynakların tahribinin ve aşırı kullanımının her geçen gün daha da gün yüzüne çıkması, zengin ülkeler tarafından oluşturulan sürdürülebilir kalkınma kavramı ile birlikte çevresel konuların diğer alanlar içinde de anılır olması 1993, 1999 ve 2003'de OTP yapılan üç köklü değişikliğin zeminini oluşturmuştur.

Söz konusu reformlarla birlikte, OTP'de çevresel koruma önlemleriyle ilgili bir dizi araç geliştirilmiş, ayrıca AB'nin diğer çevre mevzuatına uygunluk da, diğer AB politika alanlarında olduğu gibi OTP içine dahil edilmiştir. 90'ların başındaki ve sonundaki reformlarda çevresel koruma önlemleri gönüllülük esasında yürütülmüş, 2003 reformuyla birlikte gelen üretimden tamamen bağımsız doğrudan gelir ödemeleri için çiftçilerin "Nitrat, Yeraltı Suları, Arıtma Çamuru, Pestisit İzni, Vahşi Kuşlar, Habitat Direktifleri" ve Üye Ülkeler tarafından erozyon, organik madde, toprak yapısı ile ilgili oluşturulan standartlara uyma zorunluluğu aranmaya başlamıştır. Öte yandan Kırsal Kalkınma açısından incelendiğinde; İyi Tarım Uygulamalarının ötesinde taahhütlerde bulunan çiftçiler için ödemeler tarımsal çevre programlarından destekleme yapılabileceği görülmektedir.

Çevre koruma önlemlerinin, daha genel bir ifadeyle sürdürülebilirlik kavramının tarım sektörüne entegrasyonuna ilişkin tarım ve çevre konularını bütünleştirici bir politika bulunmamaktadır. Bununla birlikte AB'ye üyelik sürecinde olan Türkiye'de ise son yıllarda üstünde durulmaya başlandığı söylenebilecek olan tarım-çevre politikalarının çerçevesi özellikle Tarım Kanunu, Tarım Stratejisi 2006-2010 Belgesi, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi ve çevre politikasının dayandığı kanun, plan ve programlarla çizilmektedir. Bu kapsamda tarımdan kaynaklı olumsuz çevresel etkileri azaltmaya yönelik olarak: su kaynakları yönetimine ilişkin mevzuat kapsamında yapılan uygulamalar; Toprak Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği, Mera Kanunu ve Tarım Arazilerinin Korunması ve Kullanılmasına Dair Yönetmelik gibi mevzuat çerçevesindeki toprak kaynakları ve arazi kullanımı yönetim uygulamaları; pestisit yönetimi; genetik kaynaklar ve biyoçeşitliliğin korunması; ÇATAK programı altındaki uygulamalar, İyi Tarım Uygulamaları, Organik Tarım uygulamaları ve AB Nitrat Direktifi uygulamaları ve kapsamı belli bazı bölgelerle sınırlı projelerle gerçekleştirilen bazı programlar ve uygulamalar mevcuttur. Bununla birlikte, AB OTP'deki temel çevresel koruma araçlarından biri olan Çapraz Uyum kuralları henüz uyumlaştırılmış değildir.

KAYNAKLAR

Anonim. 2000. Avrupa Birliği Tarım Politikası “Avrupa’da Yenilenme ve Türkiye’ye Etkisi, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği.

Anonim. 2008. 1990’dan beri OECD Tarımın Çevre Performansı: Ana Rapor, OECD, Paris.

Anonymous. 1996. Control of water pollution from agriculture, FAO irrigation and drainage paper, 55 p.

Anonymous. 2000. The Environmental Impacts of Irrigation in the European Union. Institute for European Environmental Policy, iii p.

Anonymous. 2000. Intergovernmental Panel on Climate Change Special Report on Emissions Scenarios, <http://www.grida.no/climate/ipcc/emission/076.htm>. Erişim tarihi: 26.08.2008

Anonymous. 2006. Livestock’s Long Shadow - Environmental Issues and Options, FAO, Rome, <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/010/a0701e/a0701e.pdf>. Erişim tarihi: 26.08.2008

Baldock *et. al.* 2002. Environmental Integration and The CAP

Bayraç H.N., Yenilmez F. 2004. Türkiye Tarımının Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasına Uyumu

Brouwer, Floor J.(Editor). CAP Regimes and the European Countryside: Prospects for Integrations Between Agricultural, Regional and Environmental Policies Cambridge, MA, USA: CABI Publishing, 2000. p 15.

Brouwer, Floor J.(Editor). CAP Regimes and the European Countryside : Prospects for Integrations Between Agricultural, Regional and Environmental Policies Cambridge, MA, USA: CABI Publishing, 2000. p 17

COM (1999) 22 final, Directions towards sustainable agriculture, Communication from the Commission to the Council; The European Parliament; The Economic and Social Committee and The Committee of The Regions

Çakmak B., Yıldırım M., Aküzüm T. 2006. Türkiye’de Tarımsal Sulama Yönetimi, Sorunlar ve Çözüm Önerileri, TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi.

Delen N., Durmuşoğlu E., Güncan A., Güngör N., Turgut C., Burçak A. 2005. Türkiye’de Pestisit Kullanımı, Kalıntı ve Organizmalarda Duyarlılık Azalışı Sorunları, VI. Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi.

Earles R. 2005. Sustainable Agriculture: An Introduction, National Sustainable Agriculture Information Service İnternet Sitesi: www.attra.ncat.org/attra-pub/PDF/sustagintro.pdf. Erişim tarihi: 26.08.2008

Litterman, Adam, Onigbanjo, Tolu, Soroka, Teresa. 2003. Environmental Impacts of Agriculture. Princeton University.

Lowe P., Brouwer F. 2000. Agenda 2000: A Wasted Opportunity?

O’Connell P. F. 1992. "Sustainable Agriculture, a Valid Alternative," Outlook on Agriculture (1992) 21(1): s.6.

Özkay F., Taş İ., Çelik A. 2008. Sulama Projelerinin Çevresel Etkileri, TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi.

Rodriguez, Sultan, Hilliker. Negative Effects of Agriculture on Our Environment, The Traprock, Vol. 3, May 2004, pp 28 – 32.

Taşkaya B. 2004. Tarım ve Çevre, Bakış Dergisi, 5. sayı, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Ankara.

What is Sustainable Agriculture? <http://www.sarep.ucdavis.edu/concept.htm>. Erişim tarihi: 04.07.2008

Wikipedia İnternet Sitesi. http://en.wikipedia.org/wiki/Climate_change_and_agriculture.
Erişim Tarihi: 26.07.2008.

Winter M., Smith G. 2001. Drivers of Countryside Change - Final Report
<http://www.defra.gov.uk/wildlife-countryside/research/change/12.htm>, Erişim tarihi:
14.03.2008

Yıldız F.F., Dişbudak K., 2006. AB Su Çerçeve Direktifi ve Havza Yönetimi Yaklaşımı
Bağlamında AB Ortak Tarım Politikasında Su Yönetimi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı
Türktarım Dergisi, Sayı: 167, s.64-71, Ankara

13078/99. Agriculture Council Report Agriculture And Environment - Council strategy on the
environmental integration and sustainable development in the common agricultural policy
established by the Agricultural Council

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Kutay DİŞBUDAK

Doğum Yeri : Ankara

Doğum Tarihi : 27.04.1975

Medeni Hali : Bekar

Yabancı Dili : İngilizce

Eğitim Durumu (Kurum ve Yıl)

Lise : Ankara Atatürk Anadolu Lisesi–1993

Lisans : ODTÜ Mühendislik Fakültesi Çevre Müh. Bölümü–1998

Çalıştığı Kurum/Kurumlar ve Yıl

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, DİABK Dairesi Başkanlığı, Ekim 2005-

Aydeğer Mühendislik, 2004-2005

Tepe İnş., 2004-2004

Selin İnş. Müş.Ltd., 2001-2004

Tugal Çevre Tekn.Ltd., 1999-2000